

Gjennomgang av kriseberedskapen i reindriften

Rapport nr. 30/2017
30.11.2017

Rapport: Gjennomgang av kriseberedskapen i reindriften

Avdeling: Reindriften

Dato: 30.11.2017

Ansvarlig: Johan Martin Eira, NRL
Tom Lifjell, NRL
Øystein Ballari, Fylkesmannen i Troms
Berit Elisabeth Gjerstad, Mattilsynet
Emil Halvorsrud, Landbruksdirektoratet
Morten Floor, LMD (gruppeleder)

Rapport-nr.: 30/2017

Forsidebilde: Emil Halvorsrud

Innhold

Innhold	3
1 Innledning	5
2 Arbeidsgruppens definisjon av en krise	7
3 Myndighetenes organisering av kriseberedskaps-arbeidet i reindriften	9
3.1 Bakgrunnen og formålet med de tidligere beredskapsutvalgene	9
3.2 Nærmere om dagens organisering av beredskapsarbeidet	9
3.3 Arbeidsgruppens vurderinger og forslag om myndighetenes organisering av kriseberedskapsarbeidet i reindriften	11
4 Tilleggsfôr i reindriften	13
4.1 Bruk og særlige forhold ved tilleggsfôring av rein	13
4.2 Om fôringspraksis i de forskjellige reinbeiteområder	15
4.3 Kraftfôr – pris, produksjon, lager og uttransport	16
4.4 Tilskuddsordninger ved tilleggsfôring av rein	17
4.5 Handel og import av kraftfôr til rein	18
4.6 Arbeidsgruppens vurderinger og forslag knyttet til bruk av fôr i reindriften	19
5 Reindriften eget arbeid med kriseberedskap	22
5.1 Nærmere om forskrift om tilskudd til reinbeitedistrikt og tamreinlag § 5	22
5.2 Omfanget og bruk av muligheten for avsetning til kriseberedskap	22
5.3 Arbeidsgruppens vurderinger og forslag knyttet til reindriften eget arbeid med kriseberedskap	23
6 Chronic Wasting Disease (CWD)	24
6.1 Innledning	24
6.2 Tiltak for å redusere smitte	24
6.3 Nærmere om tiltak med konsekvenser for reindriften	25
6.4 Arbeidsgruppens vurderinger og forslag knyttet til CWD	26
7 Oppsummering, konklusjoner og forslag	28
7.1 Bakgrunn, mandat og arbeidsgruppens definisjon av krise	28
7.2 Myndighetenes organisering av kriseberedskapsarbeidet i reindriften	28
7.3 Bruk av tilleggsfôr i reindriften	29
7.4 Reindriften eget arbeid med kriseberedskap	30
7.5 Chronic Wasting Disease	30

1 Innledning

Reindrift er basert på helårsbeiting i utmark og fjellområder hvor dyrene lever i sitt naturlige miljø gjennom hele året. Driften er basert på reinens tilpasning til naturmiljøet i et arktisk og subarktisk økosystem. Reinens naturlige forflytting mellom ulike årstidsbeiter er selve bærebjelken for en optimal økologisk og økonomisk matproduksjon i disse områdene. Den naturlige forflyttingen danner også grunnlaget for reindriftskulturen med en delvis nomadisk driftsform. Dette er hovedformen i alle de samiske reinbeiteområdene i Norge.

Siden både naturforholdene og reinens behov varierer gjennom året, er det nødvendig å flytte reinen mellom ulike beiteområder. Dette mønstret er tilnærmet det samme år etter år, men variasjonen i naturforholdene fører til store regionale forskjeller mellom ulike deler av reindriftsområdet.

Generelt er dyrevelferden i reindriften god. En grunnleggende forutsetning for god dyrevelferd er at dyrene har tilgang på tilstrekkelig med mat og drikke. Reineiere har i likhet med andre dyreeiere plikt til å sørge for at reinen har tilgang på dette, jf. § 24 i dyrevelferdsloven.

Fordi reinen beiter fritt kan det likevel oppstå situasjoner der dyrene ikke får tilstrekkelig med mat selv om reintallet er tilpasset beitegrunnlaget. For eksempel kan det skje på grunn av uforutsette værforhold som gjør at beitet blir utilgjengelig på grunn av mye is og/eller snø. Dette kalles ofte for «låste beiter». Under særskilte tilfeller med barfrost kan også dyrenes tilgang til drikkevann begrenses som følge av islagte vannkilder. En sen vår med sen snøsmelting kan også skape en vanskelig beitesituasjon for reindriften, særlig når det er mye snø i terrenget.

For å sikre god dyrevelferd og unngå tap av rein i slike situasjoner, vil det være nødvendig å iverksette tiltak for å sikre dyrene tilgang på mat og drikke. Det kan for eksempel være aktuelt å flytte dyrene til andre beiteområder, eller dyreeierne må igangsette føring.

Vinteren og våren 2017 var utfordrende for reindriften i store deler av landet. Særlig i Øst-Finnmark var store deler av beiteområdene låst. Årsaken var klimaet, med en sein vår med mye snø og is. Dette gjorde beitesituasjonen særlig vanskelig. Det er mange år siden man har opplevd en tilsvarende vanskelig beitesituasjon.

Erfaringene fra årets vanskelig beitesituasjon avdekket behov for en ny gjennomgang av beredskapsarbeidet på reindriftsområdet.

I oppfølgingsmøtet til Reindriftsavtalen 2017/2018, som ble avholdt den 22. juni, ble beredskapsarbeidet på reindriftsområdet løftet fram som et særskilt tema. Avtalepartene understreket viktigheten av god samhandling mellom reindriftsmyndighetene, Mattilsynet og reindriften for at man kan iverksette tiltak i forkant av en eventuell krise. Dette for å forhindre dyretragedier på grunn av mangel på mat og drikke som følge av ekstraordinære værforhold. Videre viste avtalepartene til at dersom det skulle oppstå en vanskelig beitesituasjon, vil det være sentralt at reindriften har tilgang til riktig fôr. I tillegg ble viktigheten av at reindriften har kunnskap om bruk av fôr understreket, samt at reindriften har innarbeidet en egen beredskapsplan som en del av bruksreglene og som kan iverksettes dersom en krise skulle oppstå.

Med bakgrunn i drøftelsene i møtet den 22. juni ble avtalepartene enige om at det nedsettes en arbeidsgruppe for å foreta en gjennomgang av kriseberedskapen i reindriften knyttet til organisering av beredskapsarbeidet, tilgang på krisefôr og reindriftens eget arbeid knyttet til kriseberedskap. Arbeidsgruppen fikk følgende mandat:

- a) Beskrive hvordan dagens beredskapsarbeid er organisert og eventuelt foreslå justeringer som sikrer at formålet og funksjonen til de tidligere beredskapsutvalgene blir ivaretatt.
- b) Beskrive reindriften bruk av tilleggsføring og dagens tilgang på kraftfôr til rein, samt eventuelt foreslå tiltak som sikrer tilgang på fôr ved en beitekrise.
- c) Kartlegge reindriften eget arbeid knyttet til kriseberedskap og eventuelt foreslå tiltak som styrker kriseberedskapen internt i reindriften.
- d) Arbeidsgruppen skal bestå av seks personer, hvorav 3 oppnevnes av Landbruks- og matdepartementet (LMD), 2 av Norske reindriftssamers landsforbund (NRL) og ett medlem av Mattilsynet. En av departementets medlemmer oppnevnes som leder av arbeidsgruppen. Landbruksdirektoratet er sekretariat for gruppens arbeid.
- e) Hver av partene dekker sine respektive utgifter i forbindelse med gruppens arbeid.

- f) Arbeidsgruppens rapport legges fram for avtalepartene innen 1. november 2017.

Arbeidsgruppen har hatt denne sammensetningen:

- Johan Martin Eira, NRL
- Tom Lifjell, NRL
- Øystein Ballari, Fylkesmannen i Troms
- Berit Elisabeth Gjerstad, Mattilsynet
- Emil Halvorsrud, Landbruksdirektoratet
- Morten Floor, LMD

Morten Floor har vært leder av arbeidsgruppen.

Sekretær for gruppens arbeid har vært Emil Halvorsrud.

Arbeidsgruppen hadde oppstartmøte 3. oktober 2017. Det har deretter vært avholdt 2 møter, samt et avsluttende telefonmøte. Gruppa avsluttet sitt arbeid den 30. november 2017.

Mandatet består av tre hoveddeler. Første del omhandler hvordan myndighetene har organisert dagens beredskapsarbeid på reindriftsområdet. Andre del omhandler reindriftens bruk av tilleggsfôring og dagens tilgang på kraftfôr til rein, mens tredje del omhandler reindriftens eget arbeid knyttet til kriseberedskap.

Utover å kartlegge og gi en beskrivelse av den faktiske situasjonen, ligger det i mandatet at arbeidsgruppen skal foreslå justeringer som sikrer at formålet og funksjonen til de tidligere beredskapsutvalgene blir ivaretatt, foreslå tiltak som sikrer tilgang på fôr ved en beitekrise, samt foreslå tiltak som styrker kriseberedskapen internt i reindriften.

I tillegg til de punktene som er anført i mandatet har arbeidsgruppen valgt å behandle omfang og praksis ved fôring av rein som et tiltak mot rovviltskader. Dette gjelder midler til forebyggende og konfliktdempende tiltak hjemlet i forskrift om tilskudd ifb. Rovviltskader (FKT-forskriften). Videre belyses andre tiltak enn fôring ved kriser, herunder bruk av områder hvor det ikke foreligger rett til reinbeite, samt informasjonsarbeid om tema fôring av rein ved krisetilfeller.

Med bakgrunn i funnene av Chronic Wasting Disease (CWD) (skrantesjuka) har arbeidsgruppen valgt å behandle dette temaet særskilt, og da med særlig vektlegging av hvilke konsekvenser nye forskrifter og retningslinjer medfører for reindriften.

2 Arbeidsgruppens definisjon av en krise

Ved gjennomgang av kriseberedskapen er det sentralt at man har en felles forståelse av hva som regnes som en krise i reindriften. Med dette som utgangspunkt har arbeidsgruppen innledningsvis valgt å gi sin definisjon av hva som regnes for å være en krise.

En krise i reindriften kan oppstå på mange nivåer; hos den enkelte reindriftsutøver, i en sida eller i et distrikt, eller for et eller flere reinbeiteområder. Størrelsen på en krise avgjøres av hvor store negative konsekvenser hendelsen påfører reindriften. Desto større de potensielle negative konsekvensene er, desto større er også krisen.

Tidsløpet for utvikling av en krise og krisens art, påvirker muligheten til å forebygge krisen i betydelig grad. Det kan utvikles gode overvåkningsrutiner for hendelser som utvikler seg over tid, mens dette er tilnærmet umulig for hendelser som skjer uten forvarsel.

Krisens art avhenger av mange forhold. Noen hendelser skjer umiddelbart og er å anse som en ulykke. En ulykke kan defineres som en uforutsigbar og akutt hendelse, som fører til at et større antall rein omkommer og som ikke med rimelig innsats kunne vært forhindret av reineier. Dette kan f.eks. være reinflokker som går gjennom isen, rein som blir tatt av snøskred eller tap av rein ved akutt sykdomsutbrudd. Slike ulykker vil kunne oppleves som en personlig tragedie, og vil være svært vanskelig og krevende for den reindriftsutøveren som blir berørt.

Andre kriser utvikler seg over noe tid. Dette kan være en beitekrise. En beitekrise forutsetter en beitesituasjon som innebærer betydelig risiko for tap av rein, samt store økonomiske tap. Dette med bakgrunn i at reinen ikke har tilgang til beitevekster som følge av låste beiter på en betydelig andel av tilgjengelig og normalt brukt årstidsbeite. Denne type kriser får ofte både direkte og indirekte konsekvenser for ett eller flere reinbeitedistrikt eller siidaer. Direkte konsekvenser for de siidaene som opplever at beitene er låst, og indirekte konsekvenser for omkringliggende siidaer som opplever økt press av rein fra nabosiidaer som har låste beiter. Låste beiter kan forårsake økt beitetrykk da rein flyttes gjennom områder før dette tillates etter bruksreglene, samt økt innsats for å hindre sammenblandinger av rein, noe som igjen vil kunne bidra til å forsterke effekten av krisen. Både før og under en krise, kreves det derfor god samhandling mellom siidaene/reinbeitedistriktene, og mellom reindriften og myndighetene for å redusere omfanget og de negative konsekvensene.

Arbeidsgruppen understreker at en krise avviker fra det som er det normale. Det forhold at sannsynligheten for at en krise inntreffer er liten, skaper i seg selv usikkerhet og mangel på kontroll hos den enkelte reineier. Reineiers omtanke for egne dyr skaper både tidspress og stress om hvordan krisen best skal håndteres. I tillegg ligger det en ekstra belastning og stressfaktor i forventninger fra myndigheter og fra samfunnet for øvrig om at reineieren iverksetter tiltak som sikrer god dyrevelferd og avverger at reinen dør på grunn av mangel på mat og vann. Ofte er reindriften handlingsrom begrenset. Dette har sammenheng med at store deler av distriktets beiteareal ofte låses samtidig og fordi andre interessenters aktivitet har begrenset reindriften tradisjonelle bruk av arealene, herunder muligheten til å flytte flokken til alternative områder. De tiltak som reindriften gjerne står igjen med vil være kriseføring, en reduksjon av flokken, tidligere innflytting til annet beiteområde, samt å sikre ro i reinflokken. I tillegg kan det etter avtale være aktuelt å bruke områder som i utgangspunktet ikke er tilgjengelig for reindrift.

Både det faktum at en krise avviker fra det normale og er en uventet hendelse, er forhold som gjør håndteringen av krisen vanskelig hvis man ikke er godt forberedt og har utviklet gode planer for alle eventualiteter. Mangel på kontroll og tidspress for å finne en løsning på krisen forsterker og underbygger behovet for gode planer når en krise oppstår.

Utover det praktiske med å håndtere en krise i reindriften vil det være stor interesse fra media rundt hvordan krisen håndteres. Mangel på en kommunikasjonsstrategi ved kriser kan redusere reindriften positive omdømme og i betydelig grad virke negativt inn på markedet for reinkjøtt. Det er derfor sentralt at reindriftsmyndighetene og reindriften organisasjoner også har en kommunikasjonsstrategi når kriser oppstår i reindriften.

I det videre har arbeidsgruppen i sin gjennomgang av kriseberedskapen valgt å avgrense behandlingen til beitekriser som oppstår raskt eller utvikles over tid, og hvor minimum ett reindistrikt eller én siida blir berørt. Dette innebærer at verken ulykker eller utbrudd av sykdommer i reindriften vil bli behandlet i rapporten.

Bakgrunnen for en slik avgrensing har flere årsaker. Reineierne i et distrikt har begrensede muligheter for å forhindre at ulykker skjer. Når ulykker skjer er det ofte et fåtall reineiere som blir rammet. Avtalepartene har valgt å etablere en egen ordning over Reindriftens utviklingsfond (RUF) for støtte ved omfattende tap av rein i ulykker og ved akutte sykdomsutbrudd. Denne ordningen inkluderer ikke tap av rein ved låste beiter. I tillegg vises det til at Mattilsynet allerede har etablerte systemer og rutiner ved utbrudd av sykdom i reindriften. Arbeidsgruppen legger til grunn at reinbeitedistriktet/siidaen har mulighet til å begrense en beitekrise. Dersom en beitekrise oppstår på tross av rimelig innsats fra reinbeitedistriktet, vil konsekvensene også kunne bli langt mer omfattende enn ved en ulykke. Når en beitesituasjon kan utvikles til å bli en krise er det sentralt at man har systemer som kan avdekke en mulig krise, og at myndighetene og reinbeitedistriktet raskt kan sette i verk tiltak for håndtering av krisen.

Med bakgrunn i de nevnte forhold har arbeidsgruppen valgt å gi følgende definisjon av en beitekrise:

En beitekrise i reindriften er en hendelse som avviker fra det normale og skiller seg markant fra den normale driftsvariasjonen som er mellom år. En beitekrise kan oppstå raskt, eller utvikles over tid, og er avgrenset både i geografi og antall reineiere som blir berørt. Ved en krise er en vesentlig andel av siidaens beiteareal utilgjengelig, og det foreligger en betydelig risiko for tap av rein og store økonomiske tap. En krise kan true videre drift hos de reineierne som blir berørt.

3 Myndighetenes organisering av kriseberedskapsarbeidet i reindriften

I kapittel 3 gis det en oversikt over hvordan kriseberedskapsarbeidet innen reindriften har fungert og endret seg over tid, samt hvilke rammer og praksis myndighetene har innen dagens kriseberedskapsarbeid. Det fremmes avslutningsvis forslag til justeringer som etter arbeidsgruppens vurderinger vil bidra til å sikre at formålet og funksjonen med kriseberedskapsarbeidet i reindriften ivaretas på en bedre måte.

3.1 Bakgrunnen og formålet med de tidligere beredskapsutvalgene

Det har helt siden 1970-tallet ved flere anledninger blitt utprøvd forskjellige økonomiske støtte- og erstatningsordninger i forbindelse med beredskapsrelatert arbeid i reindriften. Fellesnevner for disse har vært at de har vært relativt upresise og dermed utfordrende å forvalte. Ordningene har derfor blitt avviklet etter kort tid.

Første gang det i større skala ble utbetalt statlige midler i forbindelse med krisetilstander i reindriften var i etterkant av Tsjernobylulykken i 1986. Det ble da gitt erstatninger for tap og følgekostnader i forbindelse med høye becquerel-nivåer i reinkjøtt. Gjennom 1990-tallet var det stor etterspørsel etter økonomiske kriseordninger. På midten av 1990-tallet ble støtteordning ved omfattende tap av rein i ulykker etablert.

For reindriften var vinteren 1997 blant de aller verste i forrige århundre med særlig store konsekvenser for reindriften i Finnmark og Troms. Store snømengder og særs vanskelige beiteforhold på vinterbeitene kom forholdsvis uventet på reindriftnæringen. Det ble allerede i januar slått fast at man var i en særs vanskelig situasjon. Utfordringene skapte stort press om tiltak for å avbøte den krevende situasjonen.

Dette førte til at det ble etablert et kriseteam ledet av Reindriftsagronomen. Samtidig ble det bevilget 1,2 millioner kroner til kriseberedskap i Finnmark. Disse midlene ble i hovedsak benyttet til trailertransport av rein mellom vinter- og sommerbeitene. Kriseteamets arbeid bestod i hovedsak av å reise rundt for å prioritere og vurdere hvem som skulle få benytte seg av slike midler.

Det døde mellom 15.000 og 20.000 rein vinteren 1997. I tillegg forårsaket vinteren en kraftig reduksjon i kalvetilgangen. Som en følge av dette ble det i løpet av våren satt av om lag 20 millioner kroner for å forsøke å erstatte de omfattende økonomiske tapene.

Etter 1997-vinteren så man behovet for å danne permanente beredskapsutvalg. Det ble vedtatt at alle reinbeiteområder skulle ha egne kriseberedskapsutvalg sammensatt av reindriftnæringen, reindriftsforvaltningen og Mattilsynet. Det ble ikke utarbeidet et felles mandat for disse utvalgene og heller ikke standardiserte kriseberedskapsplaner. Utvalgenes driftsoppgaver ble hovedsakelig bestående av å holde øye med beitesituasjonen gjennom befaringen og dialog med reindriftsutøvere.

Beredskapsutvalgene fungerte også som et rådgivende organ for områdestyrene. Områdestyrene forvaltet og utløste utbetalinger av avsatte midler fra kriseberedskapsfondene på bakgrunn av vurderingene gjort av beredskapsutvalgene.

3.2 Nærmere om dagens organisering av beredskapsarbeidet

Organiseringen av 1997 fungerte fram til 2007 da den nye reindriftsloven trådte i kraft. Etter det nye lovverket ble oppgaven med å forvalte kriseberedskapsfondene overført fra områdestyrene til distriktene/siidaene. Dette førte til at beredskapsutvalgene og områdestyrene ikke lenger hadde en reell funksjon i forhold til bruken av kriseberedskapsfondene.

Per dags dato er det Landbruksdirektoratet som administrerer ordningen med utbetaling av tilskudd til krisefondet på bakgrunn av distriktenes egne avsetninger av midler. Det er fylkesmannens oppgave å kontrollere at distriktet selv har satt av midlene som utløser tilskuddet fra Landbruksdirektoratet og at midlene blir brukt til fastsatt formål. Dette jf. forskrift om tilskudd til reinbeitedistrikter og tamreinlag §§ 5 - 7.

Ut over utbetaling av tilskuddet til krisefondene og Landbruksdirektoratets mulighet til å gjøre unntak fra fredningsbestemmelser for gitte områder i Finnmark og Troms er det fylkesmennene som har det formelle

ansvaret for kriseberedskapsarbeidet i reindriften. Jf. Virksomhets- og økonomiinstruks for fylkesmannen (2017) pkt. 5.2.7.15 skal fylkesmannen «..lede arbeidet i beredskapsutvalgene for reindrift og bidra til god dialog og samhandling med Mattilsynet og Landbruksdirektoratet om beitesituasjonen og dyreværnsmessige forhold». Samtidig er det viktig at Landbruksdirektoratet har en koordinerende funksjon og sikrer at dette arbeidet følges opp av fylkesmennene, samt er løpende orientert om situasjonen i de ulike reinbeiteområdene.

Etter at fylkesmannen ble regional reindriftsmyndighet har målet vært at fylkesmannen implementerer reindriftnæringen i sine generelle beredskapsplaner. På den måten sikrer man en helhetlig plan i arbeidet med samfunnssikkerhet og beredskap på landbruks- og matområdet. Man sikrer også at beredskapsplaner for reindriftnæringa blir en naturlig del av revidering- og oppfølgingsarbeidet hos den enkelte fylkesmannen.

LMD har stilt seg positiv til at kriseberedskapsarbeid knyttet til reindriften innarbeides i fylkesmannens allerede eksisterende beredskapsplaner, men da under forutsetning om at intensjonen og formålet med beredskapsutvalgene blir ivaretatt.

Flere av fylkesmannsembetene har i dag implementert beredskapsplanene for reindriftnæringen i sitt øvrige beredskapsarbeid. Planene legger opp til dialog med Mattilsynet og Landbruksdirektoratet. Enkelte av fylkesmennene har også lagt opp til tett kontakt med SNO for å få deres vurderinger og tilbakemeldinger på observasjon av rein i dårlig hold og omfanget av døde dyr. I tillegg legges det opp til kontakt med reinbeitedistrikter for å få en oversikt over situasjonen.

Fylkesmennene legger opp til at beredskapsarbeidet først og fremst ivaretas av reieneierne i distriktet. Dersom en krise er under utvikling eller det er oppstått en beitekrise, er fylkesmannen i betydelig grad avhengig av at reieneierne selv varsler embetet om krisen. Tilsvarende om det er behov for veiledning til krisehåndtering.

Fylkesmannen har meldt tilbake at de har begrenset handlingsrom når beitekriser i reindriften har oppstått. Ved fare for høy dødelighet eller ved observasjoner av døde dyr legges det opp til at Mattilsynet fatter de nødvendige vedtak, og at fylkesmannen gjennom faglige vurderinger støtter opp om de vedtak og tiltak som blir besluttet iverksatt av Mattilsynet. Konkret kan Fylkesmannen i dag iverksette følgende tiltak:

- Gi dispensasjoner fra gjeldende beitetider, jf. reindriftsloven § 61 andre ledd.
- Legge til rette og bistå reindriften i å inngå avtaler med grunneiere for bruk av områder hvor det ikke foreligger en reindriftsrett.
- Oppheving av distriktsgrenser og dispensasjoner fra beitebruksregler, jf. reindriftsloven § 59 femte ledd.
- Streng forvaltning av motorferdselloven av hensyn til reindriften.
- Stille vilkår eller nedlegge forbud mot arrangementer etter reindriftsloven § 65.
- Orienter øvrig befolkning om situasjonen og be om at det tas hensyn til reinen.

Mattilsynet har også utarbeidet en beredskapsplan for hendelser med moderat eller høy dødelighet som følge av sult hos rein. Beredskapsplanen er utarbeidet for region Nord.

I sin plan har Mattilsynet definert en hendelse med høy dødelighet hos rein som følge av sult når anslagsvis mer enn 5 % av reinen i en siida dør eller står i fare for å dø i løpet av en periode på 30 dager. Videre har de definert hendelser med økt dødelighet hvor anslagsvis inntil 5 % av reinen i en siida dør eller står i fare for å dø i løpet av en periode på 30 dager.

I sin plan viser Mattilsynet til at dødelighet som følge av sult er en alvorlig dyrevelferdsmessig hendelse som vil kunne medføre iverksettelse av en rekke tiltak. Enhver som har grunn til å tro at dyr blir utsatt for alvorlig svikt vedrørende miljø, tilsyn og stell har varslingsplikt, jf. dyrevelferdsloven § 5 *Varsling*.

Ved mistanke om økt dødelighet/høy dødelighet, skal det lokale Mattilsynet foreta inspeksjon for å avklare status og om mulig bakgrunnen for hendelsen. Det skal om nødvendig også sende inn prøvemateriell til Veterinærinstituttet for verifisering.

Når Mattilsynet bekrefter mistanke om dødelighet /høy dødelighet skal følgende tiltak vurderes gjennomført:

1. Hastevedtak om avliving av dyr i hjelpeløs tilstand.

2. Splitting av flokken ved å la svake rein bli igjen. Dersom disse skal leve videre, må de følges opp med kontinuerlig tilsyn fra reieneierne. Eier er ansvarlig for å vurdere evt. overgangsføring til kriseføring, samt lage en plan for dette.
3. Samling i skillegjerde for å skille ut svake dyr vil som hovedregel være uaktuelt fordi dette vil være for stor påkjenning for flokken som helhet.
4. Vurdere behov for oppfølging av den sterke delen av flokken. Innhente informasjon fra dyreeier om hva som skjer med disse dyrene. Her må det også vurderes om det er behov for tilskuddsføring under flyttingen.

Mattilsynet viser i sin plan til at modell for forvaltningsmessig oppfølging vil langt på vei være den samme ved hendelsene dødelighet og høy dødelighet. Videre at det vil være av stor nytte dersom man også får en vurderinger fra annen forvaltning. Særlig aktuelt vil det være å hente inn en uttalelse fra Landbruksdirektoratet og fylkesmannen om muligheten for at andre tiltak vil kunne fungere, og i hvilken grad aktuelle vedtak kan la seg gjennomføre i praksis.

3.3 Arbeidsgruppens vurderinger og forslag om myndighetenes organisering av kriseberedskapsarbeidet i reindriften

Vinteren og våren 2017 var utfordrende for store deler av reindriften i Norge, spesielt i Øst-Finnmark hvor beiten i store deler av området låste seg og forårsaket en omfattende beitekrise. Omfanget og de endelige konsekvensene av denne krisen er ennå ikke kjent. Årsaken til krisen var klimaet, med sein vår med mye snø og is. Uten den reduksjonen av reintallet som har funnet sted i store deler av Finnmark kan det antas at de negative konsekvensene av krisen hadde blitt langt større. Dette gjelder både i forhold til antall døde rein, og at kalveproduksjonen hadde blitt langt lavere.

Etter arbeidsgruppens vurderinger kunne konsekvensene av krisen i 2017 vært begrenset dersom man hadde hatt operative beredskapsutvalg og at reindriftsmyndighetene, Mattilsynet og reindriften derigjennom hadde vært mer samordnet og hadde hatt bedre systemer for å tidligere avdekke og respondere på at en beitekrise var under utvikling.

I tillegg mener arbeidsgruppen at konsekvensene av krisen trolig kunne blitt ytterligere redusert dersom reinbeitedistriktene i større grad hadde satt av midler til kriseberedskap, og at disse avsetningene utelukkende hadde blitt brukt til både å forebygge og redusere krisen når den var et faktum. Når det gjelder reinbeitedistrikters avsetning til kriseberedskap og bruk av tilleggsføring, er dette noe som arbeidsgruppen kommer tilbake til i kapittel 4 og 5.

For å forebygge og håndtere en eventuell beitekrise er det avgjørende at reindriftsmyndighetene, Mattilsynet og reindriften er samordnet og at de gjennom kunnskapsutveksling og bruk av tilgjengelige virkemidler enten får avverget eller redusert de negative konsekvensene. Med dette som utgangspunkt ser arbeidsgruppen et stort behov for en faglig sammensatt samordningsenhet, og foreslår at det så snart som mulig etableres et beredskapsutvalg i hvert av reinbeiteområdene.

Etter arbeidsgruppens vurderinger bør beredskapsutvalgene bestå av tre personer hvor fylkesmannen, Mattilsynet og reindriften er representert. Fylkesmannen som regional myndighet foreslås å lede utvalgene. Videre foreslås det at NRL oppnevner reindriftenes representant.

For at beredskapsutvalgene skal fungere etter hensikten er det viktig at Landbruksdirektoratet utarbeider et mandat for utvalgene og at utvalgenes rolle er avklart. For øvrig vil Landbruksdirektoratet ha en koordinerende rolle opp mot utvalgene. Det er sentralt at Landbruksdirektoratet er løpende orientert om beitesituasjonen i det enkelte området, og at de raskt rapporterer til departementet dersom en beitekrise er under utvikling.

Operative beredskapsutvalg er en forutsetning for både å forebygge og håndtere en beitekrise. Beredskapsutvalgene må kunne gjennomføre befaringer. Samtidig må utvalgene ha løpende oversikt over tilstanden til slaktflokker. Dette gjelder tilstanden ved skillegjerde, ved inntransport, i slaktegjerdet, samt vekt og klasse på den reinen som er slaktet, herunder også antall kasserte rein.

I arbeidet med å koordinere beredskapsutvalgene foreslår arbeidsgruppen at Landbruksdirektoratet gjennomfører et årlig felles møte med utvalgene. Gjennom disse møtene får man drøftet ulike problemstillinger

og lagt til rette for at beredskapsutvalgene har en lik praksis i gjennomføringen av gitte oppgaver. Arbeidsgruppen foreslår at Veterinærinstituttet også inviteres til å delta på disse felles møtene, og da særlig begrunnet med behov for økt oppmerksomhet på sykdomsbildet i reindriften.

Det er sentralt at beredskapsutvalgene skal kunne gi faglige råd og være i stand til å vurdere hva som er en krise, samt gi en anbefaling om hvilke tiltak som bør igangsettes i ulike situasjoner. Det vil være sentralt å avdekke hvilke tiltak som kan avverge eller redusere omfanget av krisen. Etter arbeidsgruppens vurderinger bør reinbeitedistriktene selv sette i verk nødvendige tiltak for å sikre god dyrevelferd ved låste beiter. Sett ut fra kostnader og omfanget av nødvendige tiltak kan man imidlertid komme opp i situasjoner som krever mer aktiv deltagelse fra beredskapsutvalgene. For å sikre beredskapsutvalgene økonomiske rammer for gjennomføring av tiltak, foreslår arbeidsgruppen at det settes av midler over Reindriftens utviklingsfond (RUF). En avsetning over RUF forutsetter at det utarbeides retningslinjer for bruk av disse midlene.

Arbeidsgruppen ser det som formålstjenlig at fylkesmannen innhenter råd fra beredskapsutvalget når han vurderer iverksettelse av ulike tiltak når en krise har oppstått. Dette gjelder særlig dispensasjoner fra gjeldene beitetider, og innflytting til områder hvor det i utgangspunktet ikke er åpnet for reinbeite, men hvor det er inngått avtaler mellom reindriften og grunneierne om bruk ved særlige tilfeller. Tilsvarende vil det være hensiktsmessig at Landbruksdirektoratet innhenter råd fra beredskapsutvalgene når det vurderes å gjøre et tidsavgrenset unntak fra gitte fredningsbestemmelser. I tillegg til å operere i tilfeller som omfattes av arbeidsgruppens definisjon av en krise, ser arbeidsgruppen det som formålstjenlig at beredskapsutvalgene også blir tatt med på råd når det gjelder utarbeidelse av tiltak for både å følge opp ulykker og forhindre ulykker, samt ved utbrudd av sykdommer hos tamrein.

Arbeidsgruppen ser det som viktig at fylkesmannen som regional reindriftsmyndighet bistår og legger til rette for at reindriften og grunneiere forhandler fram avtaler om bruk av mulige erstatningsarealer ved krisetilstander. Etter arbeidsgruppens vurderinger bør det legges til rette for slike erstatningsarealer i samtlige av reinbeiteområdene.

Beredskapsutvalgene bør også være løpende orientert om hvem som lokalt kan bidra i krisesituasjoner. Dette i form av evt. utstyr/transportmidler, fôr, arbeidskraft, etc. Gjennom slik informasjon kan beredskapsutvalgene videreformidle informasjon til de distriktene som opplever en beitekrise.

De tidligere beredskapsutvalgene hadde en rådgivende funksjon i forhold til utbetaling fra kriseberedskapsfondet. Arbeidsgruppen foreslår at det etableres systemer som gjenoppretter den rådgivende funksjonen hos beredskapsutvalgene. Det vises til kapittel 5 for nærmere omtale.

4 Tilleggsfôr i reindriften

I kapittel 4 gjennomgås forhold rundt reindriftens bruk av tilleggsfôr. Det presenteres en oversikt over særlige forhold ved bruk av fôring som verktøy, hvilke typer fôr som anvendes og i hvilke anledninger dette nyttes. Behov og praksis varierer mellom reinbeiteområdene noe som gjenspeiles i bruk av avsatte midler, samt hvilke tilskuddsordninger som benyttes. Det gjøres også rede for norsk og utenlandsk produksjon og salg av kraftfôr. Til slutt foreslås tiltak med intensjon om å sikre en riktig og tilstrekkelig bruk av- og tilgang til fôr ved eventuelle beitekriser.

4.1 Bruk og særlige forhold ved tilleggsfôring av rein

Graden av bruk av tilleggsfôr varierer både mellom reinbeiteområder, reinbeitedistrikter og siidaandeler. Så og si all tilleggsfôring av rein skjer i vinterhalvåret. Noen fôrer reinen systematisk i bestemte tidsperioder, hos andre er fôring situasjonsbetinget. Enkelte reineiere har aldri benyttet seg av tilleggsfôr.

Bruk av tilleggsfôr genererer ofte merarbeid og kostnader, hovedsakelig i forbindelse med anskaffelse og transportering av fôret. Lav, tørrhøy, surfôr (rundballer), og kraftfôr/gress pellets er alternativer som benyttes til fôring av rein. Mest brukt er rundballer og kraftfôr. Rundballer skaffes i stor grad lokalt ved å dyrke egen mark eller ved kjøp fra lokale bønder. Kraftfôr kjøpes fra Felleskjøpet i Norge eller alternativt fra leverandører i Sverige og Finland.

Rein er en såkalt intermediær drøvtygger og er selektiv i næringsutvalget. Imidlertid innehar reinen også en viss evne til å fordøye fiberrikt fôr. Mesteparten av reinens vombakterier er unike og særegne for reinsdyr.

Generelt sett finnes det noen grunnleggende kriterier som må oppfylles når man fôrer rein. Fôret må inneholde tilstrekkelig med energi og næringsstoffer, kunne fordøyas uten problemer (gi normal avføring). Fôrets smak må ikke være slik at reinen utelukkende prefererer fôr overfor ordinære beiteplanter, eller slik at reinen spiser for store mengder av fôret, men det må fortsatt være så godt at reinen starter å spise fôret i utgangspunktet.

Fôr som har en høy tørrstoffandel er positivt, spesielt ved fôring i kuldeperioder. Det er samtidig viktig å huske at reinens behov for tilgang til drikkevann/væske øker betraktelig ved å gi fôr med høy tørrstoffandel, spesielt ved bruk av kraftfôr og tørrhøy. Fiberandelen og andelen stivelse i fôret er også viktig. Er den for høy vil fôret i hovedsak fungere som fyllstoff i vomma og dermed redusere fôropptaket. Er den derimot for lav, kan dette føre til sur vom (vomma får for lite å jobbe med). Kravet til fôret varierer også etter bruksmåten. Rein som blir fôret regelmessig vil tåle høyere nivåer av fiber og stivelse, enn dyr i en krisesituasjon som får kraftfôr eller høy etter en periode med liten fôrtilgang.

Dersom reinen først er blitt tilvendt tilleggsfôring, bør det tas høyde for at denne må fortsette helt til det igjen er tilstrekkelig tilgang til beiter. På senvinteren vil dette ofte være i forbindelse med vårmeltingen.

Lav er et svært godt nødfôr for rein, da reinen liker det godt og kan spise det etter flere dagers sult uten at det gir fordøyelsesforstyrrelser. Rein fordøyer lav vesentlig bedre enn andre drøvtyggere, men lav inneholder svært lite protein og kan føre til at reinen taper vekt. Lav bør derfor ikke brukes som eneste fôr over lengre tid (måneder). Det er vanskelig å skaffe til veie store mengder lav, og det brukes derfor mest til fôring av enkeltdyr eller som overgangsfôr, samt ved eventuell fôring av flokken før slakt.

Ved bruk av grovfôr (høy, silofôr, rundballer) er faren for overspising liten, men det krever en del erfaring for å kunne vite at den ernæringsmessige kvaliteten er tilstrekkelig. Rein og da særlig reinkalver kan ha problemer med å utnytte et fiberrikt grovfôr. Når grovfôr benyttes er gresstype og slåttetidspunkt avgjørende faktorer for om den ernæringsmessige kvaliteten er tilstrekkelig. Ved bruk av rundballer til fôring er det viktig å vite noe om kvaliteten på fôret, da innholdet av tørrstoff, pH-verdi, samt forholdet mellom stengler og blader kan være veldig varierende. pH-verdien bør være under 4,2, og eventuelt opp mot 4,5 ved godt fortørket høy. Et viktig moment ved bruk av rundballer er at plasten er hel og uskadet. Hull i plasten kan fort føre til muggdannelse, noe som kan være svært uheldig og i verste fall være dødelig for reinen. Rundballer brukes både til fôring av rein over tid, samt til fôring under flytting, skilling og i gjerder.

Gresspellets/kraftfôr er et fullverdig fôr som dekker alle reinens ernæringsbehov. I gresspellets er partikkelstørrelsen på plantematerialet betraktelig mindre enn i andre typer fôr og beitevekster, noe som letter tilgangen til næringsstoffene for mikrobene i vomma. Kravene til kraftfôr til rein kan kort oppsummeres slik:

God smakelighet, lavt innhold av lettfordøyelige karbohydrater, høgt innhold av fiber, lavt innhold av protein og salt da reinen kan ha begrenset tilgang til åpent vann, samt god pellets kvalitet.

Ikke bare kvaliteten, men også håndteringen og lagringen av rundballer og kraftfôr har betydning for næringsinnholdet og smakeligheten av fôret. Blir det tatt hull på plasten til rundballene under henting eller lagring vil disse mugne og få feil pH-verdi og kan dermed være skadelig for dyrene. Har rundballene gått gjennom en river vil det være enklere å fôre. Samtidig vil en slik håndtering lette tilgjengeligheten og være mer appetittlig for dyrene. Når det gjelder kraftfôr er også her lagringen viktig slik at fôret ikke blir kontaminert eller ødelagt. I tillegg er det viktig at det er enkelt å få fordelt det utover til flest mulig dyr uten at det blir tråkket ned i skitt eller forurenset snø. På bakgrunn av funn av CWD i norsk hjortevilt må føring av tamrein skje på en måte som gjør at ville hjortedyr ikke får tilgang til fôret.

Ved bruk av grovfôr kan også vekten av fôrenhetene være en utfordring. Rundballer veier omtrent 750 kg og er utfordrende å håndtere alene uten mekaniske hjelpemidler, mens kraftfôr kan lett deles inn i enklere, håndterbare enheter. I tillegg inneholder kraftfôr betraktelig flere næringsstoffer per kilo. Alle typer tilleggsfôr utenom reinlav krever at man over en periode tilvenner reinen det nye fôret. Ved dårlig eller ingen tilgjengelighet av ordinære beitevekster, krever en slik tilvenning at man også over kortere tid benytter seg av reinlav som tilleggsfôr.

Ved inntak av fiberrikt grovfôr med høyt innhold av cellulose og lignin kan vomfordøyelsen svikte slik at ufordøyd gress hopper seg opp i vomma hos rein. Reinen vil da fortsatt ha matlyst, men bukomfanget øker, samtidig som reinen taper vekt. Til slutt vil reinen kunne dø med vomma full av ufordøyd fôr. Slike tilfeller medfører at reinen kan være i negativ energibalanse selv ved fri tilgang på høy eller silo, og kan kun reverseres ved tilførsel av mer lettfordøyelig fôr i dietten.

Sur vom (sur indigestion, vomacidose, skvalpamage) er en tilstand hvor vomfordøyelsen stopper opp fordi vominnholdet blir for surt på grunn av for stort eller raskt inntak av lettfordøyelige karbohydrater uten tilstrekkelig tilvenningsperiode (lik kraftfôrforeting hos sau/storfe). Fôring med blant annet pellets vil i slike situasjoner være livstruende, siden pH-verdien i vomma blir for lav. Symptomene er opphørt matlyst, økt tørst, slapphet, uttørring samt nedsatt/opphørt vommotorikk. Tilstanden kan behandles, men med usikker utgang. Hos rein som alt er i dårlig kondisjon, kan opphørt matlyst føre til død og avmagring før vomfordøyelsen kommer i gang igjen.

Bløt buk (våt buk) er en tilstand som karakteriseres av at reinen blir fuktig i pelsen, først under bogene, så nedre deler av bryst og buk og litt nedover føttene og av og til opp mot hals. Man observerer håravfall på de berørte områdene, sannsynligvis på grunn av slikking. Bløt buk er utelukkende observert i forbindelse med føring av rein. Årsaken er til nå ukjent. Behandling mot bløt buk gjøres ved å skifte fôr, men tiltaket har en usikker utgang. Diaré hos rein er også en tilstand som forekommer utelukkende i forbindelse med føring, og oftest ved bruk av kraftfôr.

Ved føring i innhegning samles mange rein på et avgrensa område, noe som øker faren for utbrudd av smittsom sykdom betraktelig. Særlig smittsom øyebetennelse og munnskurv har blitt rapportert. Riktig tilleggsføring på beite istedenfor i hegn reduserer risikoen for utbrudd av smittsomme sykdommer. Det er også viktig å være klar over at erfaringer tilsier at langt flere rein dør av mangel på fôr enn som en årsak av føringsbetingede sykdommer.

1 Fôring av rein med kraftfôr på vinterbeiter i Nordland. Foto: Tom Lifjell

4.2 Om fôringspraksis i de forskjellige reinbeiteområder

Det er et overordnet mål at reindriften i størst mulig grad skal basere seg på naturlige beitevekster i utmark gjennom hele året. Dette er forankret i reindriftskulturen og er selve grunntanken bak reindriften som en bærekraftig naturbasert næring. Det har ikke vært tradisjon for at tilleggsfôring brukes i den hensikt å fôre opp rein for å øke kjøttkvaliteten eller slaktevektene. Man ser imidlertid at tilleggsfôring i korte perioder av året i den hensikt å kompensere for en redusert tilgang til naturlige beitevekster kan være nødvendig. Relativt små fôrkvantum på senvinteren eller ved midlertidige opphold i gjerder, kan for eksempel være med på å øke kalvetilgangen betraktelig ved at simlas kondisjon opprettholdes. I tillegg vil fôring være høyst nødvendig for å sikre god dyrevelferd i de tilfeller hvor reinen ellers vil være så svak at den blir lidende eller i ytterste konsekvens dør på grunn av underernæring.

Nedenfor gis det en orientering om graden og bruk av tilleggsfôr i de enkelte reinbeiteområdene. Orientering er i hovedsak basert på tilbakemeldinger fra fylkesmennene som regional reindriftsmyndighet.

I Sør-Trøndelag/Hedmark eller Nord-Trøndelag reinbeiteområder drives ikke systematisk tilleggsfôring. Fôring forekommer kun i kortere tidsrom (noen få dager) dersom det for eksempel blir venting på livdyrtansport til vinterbeitene eller at slaktedyr blir stående i gjerde noe lenger enn planlagt før slaktning. Fôringen har til nå utelukkende blitt gjort med reinlav sanket sør for sonegrensen for områder med påvist CWD i hjortevilt. Etter ikrafttredelse av *Forskrift om tiltak for å begrense spredning av Chronic Wasting Disease (CWD)* må distriktene basere seg på å gå over til fôring med alternative fôrtyper.

Om lag 2/3 av alle reinbeitedistrikter i Nordland reinbeiteområde benytter seg systematisk av tilleggsfôring når reinen står i gjerde i flere dager, ved flytting, ved dårlige vinterbeiter, og for å holde reinen samlet som forbyggende tiltak mot tap i rovviltskadesituasjoner.

Distriktene benytter seg i hovedsak av kraftfôr fra Felleskjøpet og opplever en tilfredsstillende tilgang til fôr. Det er opplyst at det i enkelte tilfeller kan ta tid fra bestilling til levering. Flere distrikter benytter seg også av rundballer til fôring. Det understrekes at det brukes gress fra natureng eller annenslått og at gresset må fortørkes. To distrikter ser det ikke som nødvendig å fôre systematisk, og de fôrer kun i forbindelse med temming av kjørerein. Alle distrikter som fôrer rein i Nordland har tidligere benyttet seg av reinlav som en del

av fôringen og da spesielt til overgangsfôring. På lik linje med i Nord-Trøndelag vil det nå på grunn av CWD-regelverket bli utfordrende å få tak i reinlav og distriktene etterspør alternativer. I ytterste konsekvens vil mangel på reinlav til overgangsfôring føre til større tap av rein på vinterbeitene i Nordland.

I Troms reinbeiteområde driver samtlige distrikter og så mange som 80-90 prosent av siidaandelene med en form for tilleggssfôring. Beredskap ved vanskelige beiteforhold, manglende vinterbeite som følge av manglende beitekonvensjon mellom Norge og Sverige og forebyggende tiltak mot tap til rovvilt er de vanligste årsakene til bruk av tilleggssfôr. Fôringen skjer hovedsakelig fra november til april og forlenges noen steder ut kalvingsperioden. Da oftest som forebyggende tiltak mot tap til rovvilt.

Tilgang på silo og høy varierer. Om lag 20-30 prosent av siidaandelene har faste, lokale avtaler, andre baserer seg på et åpent marked. De 70-80 prosentene som ikke har faste avtaler om levering av høy opplever veldig varierende kvalitet på høyet og betaler mer for fôret når etterspørselen er stor. Kraftfôr er tilgjengelig, men reineierne melder tilbake at det er kostbart. Flere distrikter har tidligere hentet lav sør for grensen oppgitt i CWD-regelverket og andre distrikter har kjøpt reinlav fra Sverige og Finland. Laven som kjøpes fra Finland er sanket på inngjerdede områder hvor beitedyr ikke har tilgang. De som har kjøpt lav fra Sverige rapporterer om et dårligere tilbud de senere årene som en konsekvens av at det meste selges til svenske reindriftsutøvere.

I Vest-Finnmark reinbeiteområde har de aller fleste siidagrupperinger tilleggssfôring som en betydelig utgiftspost når beiter låses som følge av klimatiske forhold. Det er også siidagrupper som har innført tilleggssfôring som en systematisk del av senvinterbeitingen da dette har vist seg å øke kalvetilgangen. I vintre med dårlige beiteforhold føres et betydelig antall kalver og også svake simler i innhegninger. Noen siidaandeler fôrer ikke rein.

Reindriften i Vest-Finnmark har i stor grad gått fra å benytte seg av høy til å benytte seg av kraftfôr som tilleggssfôr. Dette grunnet en langt mer effektiv og sikrere form for tilleggssfôring. Kvaliteten på silo og rundballer har erfaringsmessig vært svært varierende, og store mengder fôr har årlig blitt liggende igjen som avfall på vinter- og vårbeitene. Det har ikke blitt gitt signaler om at det har vært dårlig tilgang til verken rundballer eller kraftfôr i Vest-Finnmark. Det er ikke vanlig at reineiere i Vest-Finnmark kjøper reinlav fra Sverige og Finland, men enkelte siidaandeler har tidligere sanket reinlav i de samme områdene som de andre reinbeiteområdene har benyttet. Fôring med reinlav har ikke vært veldig utbredt i Vest-Finnmark.

I Øst-Finnmark reinbeiteområde føres hovedsakelig med rundballer, men man har også her sett en gradvis større bruk av kraftfôr. De fleste siidaandeler har faste avtaler om kjøp av rundballer og er sådan sikret tilgang til fôr. To distrikter slår og tørker elvesneller til bruk som tilleggssfôr. Bruk av lav som tilleggssfôr forekommer, men er ikke veldig utbredt. Majoriteten av reinbeitedistriktene i Øst-Finnmark fôrer systematisk med høy eller kraftfôr gjennom vinterbeitesesongen. Siidaer som befinner seg langt fra vei fôrer i mindre grad enn andre.

4.3 Kraftfôr – pris, produksjon, lager og uttransport

Per i dag er det kun Felleskjøpet Agri som produserer kraftfôr til rein. Felleskjøpets produksjon av reinfôr var i mange år basert på en bestemt resept, RF-80, som ble utviklet av Endre Jacobsen ved Statens reinforsøksstasjon i Lødingen i 1980.

Ut over 2000-tallet økte importen av reinfôr fra Sverige og Finland, og flere av Felleskjøpets kunder oppfattet dette som et fôr av bedre kvalitet. Basert på publisert litteratur og informasjon om de utenlandske fôrtypene, prøvde Felleskjøpet derfor å sette sammen resepter på et nytt reinfôr. Utprøvinger viste at det kunne være vanskelig å få reinen til å ta opp et nytt fôr uten videre. Dette ble løst ved å inkludere en relativt stor andel gressmel/lusernemel. Ellers var hvetekli, betepulp, havre og havreskall viktige råvarer for å begrense mengden av stivelse i fôret.

Felleskjøpets listepriis på kraftfôr til rein har siden 2011 variert mellom 3,11 og 3,61 kroner per kilo i bulk (Tabell 1). Det siste året har prisen ligget mellom 3,30 og 3,61 kr per kilo og prisen var per 15.11.2017 3,61 kroner. Ved kjøp av storsekk kommer et tillegg på 30 øre per kilo og for småsekk er tillegget på 80 øre per kilo.

I tillegg til listepriisen kommer frakt og eventuelle lagerkostnader, mens eventuell kvantumsrabatt kommer til fratrekk.

Tabell 1 Oversikt over priser på kraftfôr til rein i mars fra 2011 til 2017. Prisen gjelder per kilo fôr levert i bulk

Mars 11	Mars 12	Mars 13	Mars 14	Mars 15	Mars 16	Mars 17	Nov 17
3,24 kr	3,17 kr	3,11 kr	3,21 kr	3,40 kr	3,41 kr	3,52 kr	3,61 kr

Lagertillegg er fast på emballerte varer ut fra fabrikk og lager, mens bulk går direkte ut fra fabrikk. Lagertillegget er ment for å dekke innfrakt, lasting/lossing, samt handling på lager. Lagertilleggene beregnes ut fra hvor langt fra produksjonsstedet lageret ligger. Storsekker med reinfôr skipes ut fra fabrikk på Bergneset i Troms til lager i Alta og Tana i Finnmark. I tillegg til dette holder flere Felleskjøpet-butikker i Finnmark, Troms, Nordland, Nord- og Sør-Trøndelag lager av småsekker (25 kg). Ved levering av hele vogntog med storsekk direkte fra fabrikk til kunden, kreves ikke lagertillegg.

Per 17.11.2017 holder Felleskjøpet et lager på omtrent 130 tonn, hovedsakelig på fabrikkene på Bergneset og Steinkjer. Det holdes alltid et lite lager av ferdigvare, men det vil variere med årstid og etterspørsel. Det ble for eksempel i løpet av de første fire månedene i 2016 solgt 27 tonn kraftfôr i området Alta, Kautokeino og Karasjok, mens det for samme område og periode i 2017 ble solgt om lag 182 tonn. Dette gjør det veldig vanskelig å estimere hvilken lagerbeholdning man til enhver tid bør ha og Felleskjøpets butikker tar som regel inn kraftfôr basert på forrige års salgsstatistikk.

Felleskjøpets produksjon av kraftfôr til rein har økt i løpet av de siste fire årene, og man ser i tillegg at produksjonen i 2017 har vært markant høyere enn i de foregående årene (Tabell 2).

Enkelte siidaer benytter seg av alternative typer kraftfôr ved begrenset tilgang til Felleskjøpets kraftfôr til rein. Av nevnte grunn understreker arbeidsgruppen at den totale mengden kraftfôr brukt i reindriften vil være høyere enn det som fremkommer i tabellen. I 2016 ble om lag 73 % av kraftfôret solgt til kunder i Troms og Finnmark, 26 % i Nordland og under 1 % i Trøndelag.

Tabell 2 Felleskjøpets totalproduksjon av kraftfôr til rein fra 2014 til 2017. Tabellen gjenspeiler ikke den totale bruken av kraftfôr i reindriften da andre fôr tas i bruk som alternativer om tilgangen til reinfôr er begrenset.

2014	2015	2016	2017 (t.o.m. okt)
945 tonn	950 tonn	1049 tonn	1368 tonn

Kraftfôr til rein produseres hovedsakelig på Bergneset utenfor Tromsø, men også i mindre kvantum i Steinkjer. Bergneset har en totalproduksjon på mellom 3 000 og 3 500 tonn kraftfôr i måneden, og reinfôret utgjør kun en liten andel av dette. Felleskjøpets produksjon av reinfôr avhenger i stor grad av etterspørsel da denne varierer mye fra år til år, samt at produksjonskapasiteten er så stor at en eventuell økning i etterspørsel etter reinfôr ikke vil være en utfordring i så måte. For å produsere reinfôr er Felleskjøpet avhengig av import av én ingrediens fra Danmark. Skulle etterspørselen bli veldig stor på veldig kort tid må man også beregne tid til å få hentet dette med bil. Normalt sett, ved en eventuell bestilling midt i uka, bør fôret kunne bli produsert og levert til for eksempel Kautokeino eller Karasjok i løpet av den neste uka.

4.4 Tilskuddsordninger ved tilleggsfôring av rein

Forvaltningen gir økonomisk støtte til fôring av rein utelukkende som middel for å oppnå andre formål enn produksjonsoptimalisering. Det finnes tre ordninger hvor fôring av rein støttes, samt en ordning for støtte til transport av fôr.

Som følge av en manglende konvensjon mellom Norge og Sverige om reinbeite gis det tilskudd som skal bidra til å dekke utgifter som påføres berørte distrikter, siidaer og siidaandeler. Tilskuddet til fôring er fastsatt til 310 kroner per rein og utbetales fra Reindriften Utviklingsfond. Tilskudd til fôring utbetales årlig til totalt fire reinbeitedistrikter i Troms og Nordland reinbeiteområder. I løpet av perioden 2013-2016 har det i gjennomsnitt blitt utbetalt 1 625 000 kroner årlig til slike formål, mens det i 2017 ble utbetalt om lag 2 500 000 kroner. Denne ordningen er hjemlet i forskrift for Reindriften utviklingsfond, kapittel 8.

Det ytes økonomisk kompensasjon for utgifter, merarbeid og økonomiske tap som påføres reineiere som følge av tiltak mot radioaktivitet i reinkjøtt. Kompensasjonen gis fra Landbruksdirektoratet til tamreinlag, reinbeitedistrikter og siidaer sør for Saltfjellet. Her gis blant annet kompensasjon til nedfôring i anlegg, nedfôring på naturlig beite, samt eventuell transport av rein til fôringsgjerd. Det har i løpet av 2013-2015 blitt gitt 758 450 kroner til slike tiltak. Det har ikke vært nødvendig med nedfôring av rein i 2016 og 2017. Utbetaling av disse midlene hjemles i forskrift om radioaktivitet i reinkjøtt § 4.

Som et forebyggende tiltak mot tap av rein til rovvilt gis det tilskudd til fôring av rein i korte perioder av året for å samle flokken på små geografiske områder og dermed gjøre tilsynsarbeid enklere. I perioden 2014-2016 ble det i gjennomsnitt årlig utbetalt 540 000 kroner i Finnmark, 340 000 kroner i Troms, 750 000 kroner i Nordland og 55 000 kroner i Nord-Trøndelag. Det har ikke blitt gitt midler til slike tiltak i Sør-Trøndelag. Tilskuddet er hjemlet i forskrift om tilskudd ifb. rovviltskader § 5b, pkt. 4.

I tillegg til ordningene som direkte kompenserer utgifter til fôring av rein finnes også en tilskuddsordning som har som formål å utjevne forskjeller i fraktkostnader ved omsetning av kraftfôr til husdyrproduksjon. Tilskuddet beregnes med grunnlag i satser fastsatt i eller i medhold av jordbruksavtalen, jf. forskrift om pristilskudd i landbrukssektoren § 8. Det ble i 2017 overført 200 000 kroner fra reindrifftsavtalen til jordbruksavtalen for å dekke reindriffts andel av transporttilskuddsordningen. Tilskuddet blir utbetalt gjennom tilskuddsformidlere som deretter sender inn oversikt over solgt kraftfôr til Landbruksdirektoratet. Landbruksdirektoratet bruker deretter rapportene som grunnlaget for beregning av refusjon for utbetalte tilskudd. Satser for utbetalte tilskudd fremgår av forskrift om satser for tilskudd til frakt av kraftfôr § 1. Rein omfattes her av de samme satsene som storfe.

4.5 Handel og import av kraftfôr til rein

I følge det svenske Sametinget produseres det i Sverige om lag 8 000 tonn kraftfôr til rein i året. En mindre andel av dette eksporteres til Finland. Ved behov har de svenske produsentene mulighet til å øke produksjonen. Sverige har to produsenter av kraftfôr; Lantmännen og Fodercentralen. Førstnevnte produserer tre typer fôr. Standardfôret ligner det norske Felleskjøpets Reinfôr BAS og er produsert som et kompletteringsfôr. De produserer også et startfôr som er tiltenkt bruk ved overgangsfôring, samt et fôr som er kraftigere enn de andre og spesielt designet for nedfôring ved for høye radioaktivitetsnivåer i reinkjøtt. Fodercentralen produserer to typer fôr; Et standardfôr som er tiltenkt kompletteringsfôring og ett fôr til nedfôring ved for høye radioaktivitetsnivåer. Svenske reindrifftsutøvere benytter seg i all hovedsak av Lantmännens standardfôr, også til overgangsfôring da forskjellene fra startfôret hevdes å være små samt at prisen for standardfôret er noe lavere. Kostnaden på reinfôr i bulk fra den svenske produsenten Lantmännen var per 15.11.2017 rundt 60 % av norsk pris på samme tidspunkt.

I følge Finlands direktorat for matsikkerhet, Evira, ble det i 2016 produsert 22 789 tonn reinfôr i Finland. En andel av den totale produksjonen eksporteres til Sverige. Det finnes tre produsenter av reinfôr i Finland; RAISOagro, Hankkija og Kinnusen Tähti Rehut. Hver av disse produsentene produserer i utgangspunktet tre ulike typer fôr som kan fordeles på to hovedtyper hvor det ene fôret er spesielt designet som et startfôr og den andre typen er et kompletteringsfôr for normal fôring, enten i kombinasjon med høy eller naturlige beitevekster. Det finnes også en tredje type fôr som er billigere å produsere og som hovedsakelig benyttes i «reinfarmer». Kostnaden på reinfôr i bulk fra den finske produsenten Hankkija var per 15.11.2017 rundt 55 % av norsk pris på samme tidspunkt.

Det er ikke identifisert noen import av reinfôr til Norge, og Landbruksdirektoratet har på grunn av dette ikke tilgang på importdata.

Alt kraftfôr klassifiseres på varenummer 23.09.9099 i tolltariffen, med en ordinær tollsats på kr 3,57 per kilo. Importen på dette varenummeret omfatter flere typer dyrefôr, og det er liten import til ordinær toll. Det er til og med uke 40 i 2017 importert 162 tonn til ordinær tollsats på kr 3,57, hvorav det aller meste ser ut til å være fôr til hest. Ettersom Landbruksdirektoratet ikke har mulighet til å skille ut hva som eventuelt er reinfôr kan de ikke beregne eventuelle importpriser for slike produkter.

Dagens tollsats på kr 3,57 per kilo gjør det lite attraktivt å importere reinfôr. Siden varenummeret dekker all import av kraftfôr skal norsk produksjon av kraftfôr basert på blant annet norsk korn sikres tollbeskyttelse. Så lenge det er dekning i markedet gjennom norsk produksjon vil tollsatsen holdes på dagens nivå. For kraftfôrråvarer åpnes det årlig en importkvote med reduserte tollsatser for å supplere det norske kornet. Dette

innebærer at råvarer som må importeres kommer inn til redusert toll, det vil si at importbehovet håndteres på råvarenivå framfor på ferdigvaren kraftfôr.

Landbruksdirektoratet kan generelt ikke innrømme tollnedsettelse for reinfôr etter forskrift om administrative tollnedsettelse for landbruksvarer (FAT), da det finnes produksjon i Norge og varen ikke er omfattet av andre bestemmelser.

Landbruksdirektoratet kan også vurdere generelle tollnedsettelse for kraftfôr til reinsdyr etter FAT § 25, annet ledd for å hindre eventuelle alvorlige markedsforstyrrelser. Siden det i dag produseres kraftfôr til rein i Norge må Landbruksdirektoratet vurdere om vilkåret om en «alvorlig markedsforstyrrelse» i FAT § 25, annet ledd er oppfylt for å kunne gi evt. tollnedsettelse. Det hører til sjeldenheten at en markedsforstyrrelse defineres som «alvorlig» og dette avveies opp mot norske produsenters leveringsmuligheter. En eventuell generell tollnedsettelse for å unngå alvorlig markedsforstyrrelse gis til et nivå som tilsvarer norsk pris. Det vil si at det ikke gis tollfritak, men en redusert tollsats som gir importmuligheter til tilsvarende norsk pris. Et slik tiltak skal avhjelpe etterspørselssituasjonen midlertidig, men samtidig ikke utkonkurrere norsk produksjon.

Landbruksdirektoratet forvalter også en tollfri kvote for høy importert fra EU. Kvoten er totalt på 35 000 tonn og om lag halvparten av kvoten nyttes årlig. Dersom tilgang til kraftfôr er begrenset og høy av god kvalitet er utilgjengelig i Norge vil det være mulig å importere høy fra Finland eller Sverige over denne ordningen.

4.6 Arbeidsgruppens vurderinger og forslag knyttet til bruk av fôr i reindriften

4.6.1 Arbeidsgruppens synspunkter knyttet til tilleggsfôring av rein

Som nevnt tidligere er det et overordnet mål at reindrift i størst mulig grad skal basere seg på naturlige beitevekster i utmark gjennom hele året. Dette er forankret i reindriftslovens formålsparagraf om en økologisk, økonomisk og kulturelt bærekraftig reindrift. Tradisjonelt nyttes ikke tilleggsfôring i den hensikt å føre opp rein for å øke kjøttkvaliteten eller slaktevektene.

I løpet av de siste årene har det blitt mer vanlig med systematisk tilleggsfôring av rein gjennom vinteren, spesielt på senvinteren og våren. I flere tilfeller sees tilleggsfôring av rein som nødvendig for å opprettholde en tarmflora hos reinen med de nødvendige mikrober for fordøyelse av kraftfôr. Ofte opplever man låste beiter under flytting og ved kalving. Reinen investerer i denne perioden mye energi i bevegelse og reproduksjon, og er derfor avhengig av en stabil næringstilgang. Hvis man har tilleggsfôret jevnlig i en periode før flyttingen og kalvingen, vil reinen raskere kunne nyttiggjøre seg av energien i kraftfôret uten å være avhengig av en overgangsfôringperiode om det skulle bli behov for det. Dette er med på å sikre en større grad av dyrevelferd, samt en høyere kalvetilgang. Arbeidsgruppen mener at fôring i slike tilfeller bør betegnes som et kriseforebyggende tiltak.

Arbeidsgruppen er kjent med at også sommer- og høstbeiter i enkelte tilfeller kan være en begrensende faktor, og at det også der kan oppstå situasjoner hvor rein er i dårlig kondisjon. Slike situasjoner kan gå ut over dyrevelferden. Om slike situasjoner oppstår mener arbeidsgruppen at det skal vurderes andre tiltak enn fôring.

Selv om arbeidsgruppen ser det som nødvendig og formålstjenlig å benytte seg av tilleggsfôring i enkelte situasjoner, ønsker arbeidsgruppen også å trekke fram negative konsekvenser ved en potensiell økt bruk av tilleggsfôr i reindriften.

Ved utstrakt bruk av tilleggsfôr vil reinen trolig over tid venne seg til fôring som en mer naturlig del av fôropptaket. En konsekvens av dette vil potensielt kunne være at man også blir mer avhengig av bruk av tilleggsfôr. En slik utvikling vil kunne føre med seg relativt store utgifter både til kjøp og behandling/transport av fôr. Dette kan igjen føre til at reindriften i større grad gjør seg avhengig av tilskuddsordninger som dekker utgifter til fôring. Dersom det gjennomføres endringer eller avvikling av en eller flere av disse tilskuddsordningene, kan dette medføre store økonomiske konsekvenser for enkelte reinbeitedistrikter, siidaer og siidaandeler.

Fra et overordnet perspektiv vil økt bruk av tilleggsfôr også kunne bidra til at reindriften over tid vil komme til å basere seg på et mer stasjonært driftsmønster. En slik utvikling vil igjen gå på bekostning av den tradisjonelle beitebruken, noe vil kunne føre til at områder som tidligere har vært benyttet, opplever et økt press fra andre

brukerinteresser. En mer stasjonær reindrift vil også føre til en svekkelse av reindriftskulturen slik vi kjenner den i dag.

Reindriften har markedsmessig et unikt utgangspunkt og mange fortinn. Markedsutvalget for reinsdyrkjøtt profilerer reinkjøttet som et naturprodukt som er produsert på naturens premisser. Samtidig fortelles historien knyttet til produksjonen av reinkjøttet. I den forbindelse fremheves den samiske kulturen og at produksjonen er forankret i århundrelange tradisjoner og en livsform som er tilpasset dyrenes behov. Økt bruk av tilleggsfôring vil kunne medføre at forbrukeren ikke finner reinkjøttet like interessant. Både historien og smaken endres. Den tilleggsfôringen som i dag skjer på vinteren og våren har liten innvirkning på smaken av det kjøttet som slaktes på høsten. Imidlertid vil det være en utfordring kommunikasjonsmessig både å argumentere for at det føres, og at den fôringen som finner sted ikke har smaksmessig innvirkning.

4.6.2 Hvordan sikre at reindriften fører på riktig måte?

Klimaskapte endringer og større hyppighet av utfordrende beiteforhold vil over tid kunne medføre økt behov for tilleggsfôring. Ved at flere vil kunne få behov for tilleggsfôring vil det være et økende behov for informasjon og kunnskap rundt fôring. Slik arbeidsgruppen tidligere har belyst er det svært viktig å benytte seg av riktig fôr på riktig måte i riktig mengde til riktig tid, for å oppnå formålet med fôringen. Etter arbeidsgruppens vurdering er reindriften avhengig av å etablere en god intern kunnskapsplattform rundt det å føre rein. Her vil reindriftsmyndighetene, NRL og Mattilsynet spille en sentral rolle ved å gjennomføre kurs, informere på sine hjemmesider og utarbeide informasjonsmateriell om fôring av rein.

4.6.3 Hvordan sikre reindriften tilgang til nødvendig tilleggsfôr?

Etterspørselen etter fôr vil kunne variere, og potensielt øke kraftig på kort tid. For å kunne sikre en tilfredsstillende tilgang til fôr vil beredskapsutvalgene ha en overordnet oppgave med å til enhver tid holde oversikt over beitesituasjonen i de respektive reinbeiteområdene.

For å kunne benytte seg av rundballer som tilleggsfôr bør reindriften i større grad etablere kontakt og samarbeid med lokale jordbrukere for å sikre seg at fôret som anvendes til rein har de nødvendige kvaliteter. I tillegg vil det være nødvendig å etablere økt kontakt med Felleskjøpet slik at man så tidlig som mulig kan informere om økt behov av kraftfôr.

I utgangspunktet kan Felleskjøpet produsere i samsvar med etterspørselen av kraftfôr. Det kan imidlertid ved større beitekriser oppstå situasjoner hvor Felleskjøpet ikke kan produsere et tilfredsstillende kvantum kraftfôr på kort nok tid. Arbeidsgruppen er kjent med at reindriften da utnytter andre typer kraftfôr, som for eksempel kraftfôr til sau. Ved slike situasjoner viser arbeidsgruppen til at det bør kunne åpnes for å importere kraftfôr med reduserte tollsatser tilsvarende norsk prisnivå for å sikre tilgang til riktig fôr på kortest mulig tid. Før Landbruksdirektoratet åpner for en tollreduksjon på kraftfôr bør Landbruksdirektoratet innhente en vurdering og en eventuell anbefaling fra de aktuelle beredskapsutvalgene. Etter sin kjennskap til situasjonen både når det gjelder behov for fôr og Felleskjøpets produksjon av fôr, bør beredskapsutvalgene også på eget initiativ kunne rette en anbefaling om tollreduksjon til Landbruksdirektoratet. Arbeidsgruppen ønsker her å understreke at det å bytte type kraftfôr i løpet av fôringsperioden kan være ugunstig for reinens fordøyelse. Dersom bytte av fôr ikke kan unngås bør man ha en gradvis overgang til det nye fôret, noe som også bør tas høyde for ved eventuell import av kraftfôr.

Flere reindriftsutøvere preferer bruk av høy, enten i kombinasjon med kraftfôr eller som eneste tilleggsfôr. I flokker som konsekvent fører med høy eller ved en eventuell tilfredsstillende tilgang til norsk og utenlandsk kraftfôr, viser arbeidsgruppen til de muligheter som ligger i å benytte den tollfrie kvoten for import av høy fra EU. Arbeidsgruppen understreker at import av høy fordrer at høyet er av god kvalitet og tilpasset reinens behov.

Da reinlav er et særlig godt egnet overgangsfôr til kraftfôr og høy, kan reindriften selv se på muligheten for dyrking og plukking av reinlav på arealer hvor slike aktiviteter ikke begrenses av CWD-regelverket.

4.6.4 Er dagens tilskuddsordninger tilfredsstillende?

Arbeidsgruppen slutter seg til avtalepartenes tidligere vurderinger og beslutninger om at det ikke etableres et eget tilskudd for fôring av rein ut over de tilskudd som allerede eksisterer.

Arbeidsgruppen vurderer det slik at gjeldende forskrift om tilskudd til utgifter til føring og flytting som følge av manglende konvensjon mellom Norge og Sverige har fungert i samsvar med formålet. Det samme gjelder tilskudd til nedføring av rein ved for høye nivåer av radioaktivitet i reinkjøtt. Imidlertid ser arbeidsgruppen at særlig de distriktene som kommer inn under denne ordningen også får økte utgifter knyttet til manglende mulighet til å plukke reinlav. Det vises til kapittel 6.4 for nærmere omtale av denne problemstillingen.

Tap av tamrein til rovvilt er en betydelig utfordring for reindriften i store deler av landet. Det finnes få gode forebyggende tiltak for å begrense og forhindre disse tapene. Tiltaket som er hyppigst brukt og mest utbredt er utvidet tilsyn i kombinasjon med føring av flokken over kortere tidsperioder. Dette er ment for å holde flokken samlet slik at det er enklere å avdekke eventuelle tap og forstyrrelser forårsaket av rovvilt. Da det finnes få alternative tiltak som fungerer for majoriteten av reindriften, mener arbeidsgruppen at dette er et nødvendig tiltak sett ut fra dagens rovviltsituasjon. Når man fører som et forebyggende tiltak mot rovviltskader, kan man etter tiltaket er avsluttet enda ha behov for en viss mengde tilleggssfør i en avvenningsperiode. Etter arbeidsgruppens vurderinger bør også kostnadene til før gjennom avvenningsperioden inngå i FKT-tiltaket.

Arbeidsgruppen ser det som positivt at reindriften kan ta del i jordbrukets tilskuddsordning for frakt av kraftfôr, og at dette bør kunne etableres som en permanent ordning. Arbeidsgruppen ser det som lite hensiktsmessig å etablere en egen tilskuddsordning for frakt av kraftfôr til rein da dette ikke samsvarer med regjeringens mål om forenkling.

Når det gjelder dagens ordning med avsetning av midler til kriseberedskap vises det til vurderinger i kapittel 5.

2 Føring av rein med reinlav. Foto: Tom Lifjell

5 Reindriftens eget arbeid med kriseberedskap

I kapittel 5 gjennomgås reindriftens eget arbeid med kriseberedskap i reindriften, herunder hvilke økonomiske forutsetninger reinbeitedistrikter har for å takle krise, hvordan dette varierer mellom reinbeiteområder, samt hvilke eventuelle muligheter gruppa ser til forbedringer.

Det er reineier/reingjeter som befinner seg ved flokken som har ansvaret for, og tar løpende beslutninger om hvor flokken til enhver tid skal beite ut fra vurderinger av vær, vind og snøforhold. Dette er en del av den daglige driften og kan sådan regnes som et grunnleggende, forebyggende kriseberedskapsarbeid. Det foreligger alltid en gjennomtenkt plan for hvordan man benytter forskjellige beiter til forskjellige tider av vinteren, samt hvilke alternative tiltak som kan iverksettes om det skulle oppstå mer eller mindre uforutsette situasjoner. Det forebyggende arbeidet inngår i den normale reindriften og utgiftene dette medfører er ofte relativt lave og forutsigbare.

I det en krisesituasjon skulle begynne å utarte seg krever dette umiddelbar handling hvor økt bruk av for eksempel arbeidskraft, transportmidler og fôr fort vil kunne generere større og til dels uforutsette utgifter.

De første tegnene på utilgjengelige beiter er ofte at reinen sprer seg i små flokker over et større område. Dette for å utnytte tilgjengelige beite på best mulig måte. Ofte kan dette være nok til at beitesituasjonen løser seg. Finnes det ikke tilgjengelige beiter kan dette føre til at reinen blir stående helt i ro. Dersom det ikke er mulig å føre reinen til andre tilgjengelige beiter, vil det være nødvendig å komme i gang med tilleggsfôring relativt raskt.

5.1 Nærmere om forskrift om tilskudd til reinbeitedistrikt og tamreinlag § 5

For å kunne være forberedt på krisesituasjoner er reindriftutøvere avhengige av å ha lagt seg opp økonomiske midler. Etter reindriftsloven § 47 skal alle distrikter ha et reindriftsfond. Fondets midler forvaltes og disponeres av distriktsstyret etter vedtekter fastsatt i distriktets bruksregler jf. lovens § 57 annet ledd nr. 5. Etter forskrift om tilskudd til reinbeitedistrikter og tamreinlag § 5 kan det avsettes et beløp i reindriftsfondet til kriseberedskap. Tilskudd til kriseberedskap gis med 150 % av egen avsetning, begrenset oppad til 25 % av totalt tilskudd etter forskriftens § 3. I henhold til § 57 skal bruksreglene inneholde nærmere regler om hvordan midlene til kriseberedskap skal disponeres.

Dagens ordning om avsetning for kriseberedskap ble etablert som en ordning over Reindriftsavtalen 1998/1999, jf. St Prop nr 49 (1997-98) *Om reindriftsavtalen 1998-99, om dekning av kostnader vedrørende radioaktivitet i reinkjøtt, og om endringer i statsbudsjettet for 1998*. Bakgrunnen for etableringen var erfaringene fra Finnmark vinteren 1996/1997. For å gjøre det enkelte distrikt i stand til å takle ekstreme beiteforhold, ble det åpnet for oppbygging av tapsforebyggende fond i distriktene. Distriktene ble gitt mulighet til å avsette inntil 20 % av sitt ordinære distriktstilskudd til slike fond. En slik avsetning innebar at distriktene ble tilført tilsvarende beløp over reindriftsavtalen.

5.2 Omfanget og bruk av muligheten for avsetning til kriseberedskap

Dagens reindriftslov og gjeldende forskrift om tilskudd til reinbeitedistrikt og tamreinlag stiller ikke krav om at distriktene skal avsette midler til kriseberedskap. Det stilles heller ikke krav til hvordan retningslinjene for bruk av eventuelt avsatte midler skal utarbeides og hva de skal inneholde. Dette medfører at terskelen for å benytte seg av avsatte midler til kriseberedskap varierer fra distrikt til distrikt. Tabell 3 gir en oversikt over hvor mange distrikter som mottok midler til kriseberedskap i reindriftsåret 15/16.

Tabell 3 Tabellen beskriver omfanget av reindriftens bruk av mulighet til avsetning for kriseberedskap fordelt på reinbeiteområde, jf. Forskrift om tilskudd til reinbeitedistrikt og tamreinlag § 5. Tabellen inkluderer ikke vinterbeitedistrikter. For å kunne motta tilskudd til kriseberedskap må distriktene selv sette av midler til beredskap og oppfylle kravene til å motta distriktstilskudd. Det vil si at der kan være distrikter som setter av egne midler til kriseberedskap, men ikke mottar distriktstilskudd som vi ikke har data på. Dette er særlig gjeldende for Nordland og Troms hvor bare henholdsvis 33% og 71% av distriktene mottar distriktstilskudd.

Reinbeiteområde	Antall distrikter	Distrikter som har fått distriktstilskudd	Distrikter som har mottatt midler til krisefond	Distrikter berettiget krisemidler som benyttet seg av tilskuddet	Totalt tilskudd (kr)	Reintall per 31.03.2016	Totalt tilskudd per rein (kr)
Vest-Finnmark	25	24 (96%)	18 (72%)	75%	587 500	65486	9,0
Øst-Finnmark	10	10 (100%)	7 (70%)	70%	574 500	57676	10,0
Troms	14	10 (71%)	6 (43%)	60%	111 500	9335	11,9
Nordland	12	4 (33%)	4 (33%)	100%	97 000	10913	8,9
Nord-Trøndelag	6	5 (83%)	4 (66%)	80%	122 999	11351	10,8
Sør-Trøndelag og Hedmark	4	4 (100%)	3 (75%)	75%	105 000	10925	9,6
Tamreinlagene	4	4 (100%)	4 (100%)	100%	120 000	8497	14,1
Totalt	75	61 (81%)	46 (61%)	75%	1 718 499	174183	9,9

5.3 Arbeidsgruppens vurderinger og forslag knyttet til reindriftens eget arbeid med kriseberedskap

I utgangspunktet er ordningen med avsetning til kriseberedskap en positiv ordning. Konseptet hvor reinbeitedistriktene selv er nødt til å sette av midler for å være berettiget et tilskudd, sørger for at interne midler bindes til formålet samtidig som at midler akkumuleres raskere enn ved kun å motta tilskudd. Det viser seg imidlertid at ikke alle distrikter setter av midler til kriseberedskap (Tabell 3).

I Nordland oppfylte kun fire av tolv distrikter kriteriene for å kunne motta distriktstilskudd i reindriftsåret 15/16. Det vil si at kun 33 % av distriktene i Nordland er berettiget tilskudd til kriseberedskap. I Troms gjelder dette 71 % av distriktene. Reindriften i Troms og Nordland har generelt sett utfordrende vinterbeiteforhold sammenlignet med de andre reinbeiteområdene samt et relativt stort tap av rein til rovvilt. Slike faktorer er uten tvil med på å vanskeliggjøre driften og kan medføre at reindriften oftere opplever krisesituasjoner. I tillegg vil eventuelle kriser kunne være mer omfattende i disse områdene enn i andre. Arbeidsgruppen ser det som problematisk at de to reinbeiteområdene med samlet sett størst utfordringer i vinterhalvåret, også er de to områdene hvor færrest er berettiget kriseberedskapsmidler.

Som en følge av klimaskapte endringer vil det kunne forventes at beitekriser vil oppstå oftere enn tidligere. For å møte denne utfordringen mener arbeidsgruppen at i utgangspunktet alle reinbeitedistrikter skal sette av midler til kriseberedskap. Et krav om avsetning vil medføre endringer i reindriftsloven. Arbeidsgruppen ser at dette vil være et ekstraordinært krav, og foreslår at avtalepartene i første omgang innarbeider et nytt vilkår i *Forskrift om tilskudd til reinbeitedistrikter og tamreinlag* om at distriktene skal sette av midler for kriseberedskap for å kunne motta distriktstilskudd. For å sikre at disse midlene brukes i samsvar med formålet, vil det være nødvendig at avsetning og bruk dokumenteres gjennom budsjett og regnskap. Videre foreslår arbeidsgruppen at distriktene, som i ordningen fra 1998, fremmer en søknad om bruk av disse midlene. Etter arbeidsgruppens vurdering bør fylkesmannens avgjørelse av slike søknader være basert på anbefalinger fra beredskapsutvalget i det respektive reinbeiteområdet.

Slik som påpekt tidligere er det flere reinbeitedistrikter som i dag ikke oppfyller gitte vilkår i forskriften og dermed ikke innvilges distriktstilskudd. Fram til forhandlingene om Reindriftsavtalen 2018/2019 foreslår arbeidsgruppen at Landbruksdirektoratet utarbeider en tilsvarende tabell for distriktstilskuddet som den som Økonomisk utvalg har utarbeidet for tilskudd til siidaandeler og tamreinlag, jf. tabell 5.5.4 i *Totalregnskapet for reindriftsnæringen for 2015*. Oversikten over distriktstilskuddet bør vise hvor mange som mottar distriktstilskudd i det enkelte området og hva som er begrunnelsen for gitte avslag. Oversikten bør også synliggjøre hva som er årsakene til at distrikter ikke har søkt om distriktstilskudd. Formålet med denne oversikten er å få avdekket hva som er årsaken til at distrikter ikke søker eller får avslag om søknad om distriktstilskudd, herunder har mulighet til å få delfinansiert tiltak for kriseberedskap over reindriftsavtalen.

6 Chronic Wasting Disease (CWD)

Foruten Chronic Wasting Disease (CWD) (skrantesjuke) har arbeidsgruppen valgt å ikke behandle akutte sykdomsutbrudd i rapporten. Dette skyldes at akutte sykdomsutbrudd omfattes av gjeldende ordning over Reindriftens utviklingsfond for støtte ved tap av rein i ulykker. I tillegg har Mattilsynet utarbeidet beredskapsplaner også ved sykdomsutbrudd hos rein. I dette kapittelet gis det en orientering om CWD og de tiltak som skal hindre videre smitte av sykdommen. Særlig vektlegges de konsekvenser nye forskrifter og retningslinjer medfører for reindriften.

6.1 Innledning

CWD er en prionsykdom som kjennetegnes ved gradvis tap av nerveceller i hjernen, neurologiske symptomer og avmagring, og som alltid ender med død. Skrantesjuke har i over 40 år vært kjent hos ulike hjortedyr i Nord-Amerika. Sykdommen ble for første gang påvist hos en villrein i Norge i 2016. Samme år ble det funnet ytterligere to positive prøver på villrein i Nordfjella og på to elger i Selbu. Gjennom kartlegginger i 2017 er det fram til 30. november 2017 funnet ytterlige seks positive prøver på villrein i Nordfjella, samt en positiv prøve på elg i Lierne. I tillegg er det funnet en positiv prøve på hjort i Gjemnes kommune i Møre og Romsdal. Dette er så langt de eneste tilfellene av CWD hos hjortedyr i Europa. Analyser fra veterinærinstituttet viser at det potensielt er to typer CWD som er funnet i Norge. Den typen som er funnet på rein i Nordfjella er den samme typen som er funnet i Nord-Amerika, mens den typen som er funnet på elg og hjort er trolig ikke like smittsom. Det er ikke påvist noen sammenheng mellom skrapesjuke hos sau, BSE hos storfe og skrantesjuke hos hjortedyr.

6.2 Tiltak for å redusere smitte

Forskrift om tiltak for å begrense spredning av Chronic Wasting Disease (CWD) ble fastsatt av LMD 11. juli i 2016 for å forhindre spredning av CWD. Gjennom forskriften er det innført forbud mot luktestoff, og begrensninger for føring og bruk av saltslikkestein til hjortedyr. Det er heller ikke lov å flytte levende hjortedyr over fylkes- eller landegrenser, og Mattilsynet må varsles ved sykdom på hjortedyr. I forskriften er det lagt inn enkelte unntak for reindriften.

For å begrense smitte til områder utenfor de områder hvor man har funnet smitten har Mattilsynet utarbeidet og fastsatt en soneforskrift med ekstra forbud og påbud. Dette gjelder for nærmere definerte kommuner omkring Selbu, samt for kommuner i og omkring Nordfjella. *Forskrift om soner ved påvisning av Chronic Wasting Disease (CWD-sone)* ble fastsatt av LMD 12. juni 2017. Formålet med forskriften er å begrense spredning av sykdommen og omfatter alle hjortedyr, inkludert rein. Konkret omfatter tiltakene følgende:

- Forbud mot å flytte levende hjortedyr ut av sonene.
- Forbud mot å flytte skrotter, kadaver og slakterester ut av sonene, samt planter og lav som er tenkt brukt til fôr til hjortedyr.
- Forbud mot slikkesteiner (til alle dyr) som er tilgjengelige for hjortedyr.
- Forbud mot å legge ut fôr på utmark til dyr dersom fôret er egnet og tilgjengelig for ville hjortedyr.
- Påbud om å rengjøre og desinfisere jaktutstyr samt å dekke til slakterester.
- Påbud om at fôr som lagres på innmark og som oppsøkes av hjortedyr, skal sikres mot at ville hjortedyr får tilgang til fôret.

Med bakgrunn i at sykdommen er dødelig og ikke vil forsvinne av seg selv ble det etter klare faglige råd besluttet at hele villreinstammen i sone 1 skal tas ut. Sone 1 er et geografisk område mellom Rv 52 som går mellom Hemsedal og Lærdal og Rv 50 mellom Hol og Aurland. Mattilsynet og Miljødirektoratet har på oppdrag fra LMD laget en saneringsplan for uttak av villreinbestanden i sone 1. Planens innhold er basert på vitenskapelig og erfaringsbasert kunnskap.

Det er lagt opp til at hoveddelen av uttaket skal foregå ved ordinær villreinjakt, supplert med statlig felling og inndriving i hegn for avliving.

Høsten 2017 la Villreinutvalget og Villreinnemnda grunnlaget for et høyt uttak ved jakt gjennom økte jaktkvoter og utvidet jakttid. Resultatet fra villreinjakten ble ikke som forespeilet fra Villreinutvalget og fra

Villreinnemda. Av en stamme på om lag 2.200 dyr ble det i underkant av 700 rein som ble tatt ut gjennom ordinær jakt.

I midten av november ble det satt inn statlige fellingslag for å få tatt ut resten av villreinen. Dersom man ikke lykkes i tilstrekkelig grad med de statlige fellingslagene vil det bli vurdert å drive reinen inn i gjerdeanlegg for avliving.

Uttak av hele villreinbestanden Nordfjella i sone 1 skal etter planen skje innen 1.5.2018.

Alle dyr som felles i Nordfjella sone 1 testes for skrantesjuka. I tillegg tas det ut ulike prøver til kartleggings- og forskningsformål.

Etter at alle villrein er fjernet, legges det opp til at området skal være uten villrein i minst fem år. Ved utvikling av nye metoder for å teste om det er skrantesjuka i miljøet, kan dette bidra til å fastsette om brakkleggingsperioden bør forlenges. Når brakkleggingsperioden er over, er det plan om at villreinbestanden reetableres.

Av hensyn til utnyttelse av villrein som en matressurs, og av hensyn til de lokale interessene, var det lagt opp til at rein felt gjennom ordinær jakt skulle kunne brukes som mat på vanlig måte og omsettes lokalt. Forutsetningen for dette var at reinen var testet negativt for skrantesjuka. Med bakgrunn i mål om å få tatt ut villreinstammen så raskt og effektivt som mulig og de store logistiske utfordringer relatert til rask og riktig ivaretagelse i felt, har Mattilsynet valgt at rein som tas ut gjennom statelige jaktlag eller ved inndriving i gjerdet ikke skal omsettes og brukes som mat.

I 2016 ble det foretatt kontroll av 11.000 hjortevilt og tamrein. I 2017 er det lagt opp til teste ca. 20.000 hjortedyr. Dette omfatter prøvetaking av alle hjortedyr som dør eller blir avlivet som følge av sykdom eller skade, inklusive trafikkdrepte, i hele landet. Per 30. november er det testet totalt 19.800 dyr, hvorav 7.000 tamrein.

Mattilsynet har sendt ut et felles skriv til alle regionskontorene som gir føringer på hvordan prøvene ved slakting av tamrein skal gjennomføres. Dette for å sikre en mest mulig lik håndtering i samtlige regioner.

6.3 Nærmere om tiltak med konsekvenser for reindriften

Filefjell reinlag grenser direkte mot Nordfjella villreinområde. Etter utbruddet av skrantesjuka hos villreinen i Nordfjella, har det hersket stor bekymring hos Filefjell reinlag for at smitten skal spre seg over i deres flokk. For å hindre sammenblanding av rein fra Norefjella og rein fra Filefjell reinlag, ble det sommeren 2017 oppført gjerder langs med Riksveg 52 i Hemsedal og Lærdal kommuner som skal hindre sammenblanding av villreinen fra sone 1 og rein fra Filefjell reinlag. Gjerdene ble finansiert med 2,1 mill. kroner over Reindriftsavtalen og vel 1,0 mill. kroner over LMDs budsjett.

I utarbeidelsen av regelverk med konsekvenser for reindriften er både NRL og Sametinget konsultert. Reindriften har også vært representert i arbeidsgrupper og blitt tatt med på råd i utarbeidelsen av enkelte planer og tiltak.

Gjennom det regelverket som er etablert er det trukket en nasjonal skillelinje som er trukket sør for Trondhjemsfjorden. Formålet med grensen er å forsøke å hindre at CWD-smitte spres fra sør til nord på grunn av flytting av levende dyr og fôr.

Regelverket setter begrensninger for flytting av tamrein. En eventuell flytting krever tillatelse fra Mattilsynet. Det vil ikke bli gitt tillatelse til å flytte tamrein fra et sted sør for den overnevnte grensa til et sted nord for grensa. Det er likevel et unntak for tamrein som krysser fylkesgrenser i samsvar med fastsatte beitebruksregler, ved tilbakeføring av tamrein som selv har krysset fylkesgrensen eller når dyrene fraktes direkte til slakteri.

Det er også forbudt å flytte tamrein over landegrensene. Også her er det et unntak for dyr som har faste beiteområde på andre siden av grensen. De svenske områdene for grensekryssinger for norsk og svensk rein er nærmere definert i forskriften. Når det gjelder grensekryssing mellom Norge og Finland er det åpnet for bruk av de områdene i Finland i tilknytning til riksgrensen hvor den norsk-finske reingjerdekommissjonen åpner for grensekryssende beiting i Finland. Langs med grensen til Finland er det per i dag ikke bygd konvensjonsgjerde mellom Angeli og Polmak. Dersom norsk rein krysser denne grensen eller krysser

konvensjonsgjerdet, der dette ligger nede, har Mattilsynet avklart at også denne reinen kan tilbakeføres til Norge. Finske myndigheter har på sin side avklart at finsk rein som krysser grensen mellom Angeli og Polmak, eller konvensjonsgjerdet enten skal slaktes i Norge eller tilbakeføres direkte til slakteri i Finland.

Tamrein fra områder uten CWD skal ikke føres med fôr, inkludert lav, som er sanket inn fra områder med skrantesjuka. Slike områder er per dags dato Selbu-sonen og Nordfjella-sonen. Tamrein og oppdrettshjort fra steder nord for den nasjonale skillelinjen sør for Trondheimsfjorden skal heller ikke føres med fôr sanket inn på steder sør for denne grensen. På grunn av usikkerhet om reinlav fra Sverige og Finland er trygt eller ikke, har Mattilsynet frarådet å bruke lav fra Sverige og Finland, men tilsynet har ennå ikke kommet til at det er forbudt.

Det er også innført forbud mot å innføre eller utføre tamrein som skal delta i sports- eller kulturarrangementer. Det er lagt inn et unntak knyttet til tamrein som skal delta i sports- eller kulturarrangementer i angitte områder i Sverige, eller returnere til området i Sverige etter deltagelse i sports- eller kulturarrangementer i Norge. En forutsetning er at kompetent myndighet i Sverige har innvilget tillatelse til utførselen.

6.4 Arbeidsgruppens vurderinger og forslag knyttet til CWD

Arbeidsgruppen registrerer at oppmerksomheten omkring CWD er ulik hos reindriftsutøverne. Desto lengre nord i det samiske reinbeiteområdet man kommer, desto mindre bekymringer har man knyttet til spredning av CWD. Dette er også naturlig da samtlige funn på rein er registrert sør i Norge og at det er reindriften sør for Finnmark som i det vesentligste har fått konsekvensene med de smittereduserende tiltakene som er iverksatt. Samtidig er det å registrere at samiske media har vist saken liten interesse og har i liten grad løftet saken.

Trolig vil reindriften i flere år måtte leve med smittereduserende tiltak for å hindre spredning av CWD. Tiltak for å hindre smitte vil ikke avsluttes selv om flokken i Nordfjella tas ut. Imidlertid kan det antas at de smittereduserende tiltakene vil kunne reduseres dersom man gjennom kartlegginger får sannsynliggjort i tilstrekkelig grad at smitten ikke finnes i bestemte områder.

De smittereduserende tiltakene som i dag er iverksatt har i større eller mindre grad medført konsekvenser både i tamreinlagene og innenfor den samiske reindriften. Gitte begrensninger i flytting av rein har etter arbeidsgruppens vurderinger ikke medført de store konsekvensene for reindriften. Med bakgrunn i avklaringer knyttet til grensekryssing til Finland vil heller ikke slike grensekryssinger medføre konsekvenser for den norske reindriften. Mattilsynet har ennå ikke gjort de samme avklaringene ved grensekryssinger til Sverige. Selv om man i forskriften har definert områder som kan nyttes i Sverige, vil det forekomme tilfeller hvor rein trekker utenfor disse områdene. Tilsvarende vil svensk rein komme utenfor angitte områder i Norge. På denne bakgrunn anmoder arbeidsgruppen at Mattilsynet tolker forskriften utvidende også for norsk rein som har oppholdt seg på områder i Sverige og da utenfor de områdene som er angitt i forskriften. Tilsvarende som med finske myndigheter anmodes det også om at Mattilsynet avklarer med svenske myndigheter hvordan man skal forholde seg til svensk rein som oppholder seg i Norge utenfor de områdene som er angitt i forskriften.

Når det gjelder føring har de smittereduserende tiltakene allerede medført utfordringer for reindriften. Dette har sammenheng med at flere reinbeitedistrikter innenfor det samiske reindriftsområdet sanker lav som tilleggsfôr. Sanking av lav skjer for det meste i og i tilknytning til Østerdalen. Tamrein fra områder uten skrantesjuka skal ikke føres med fôr, inkludert lav, som er sanket inn fra områder med skrantesjuka. Slike områder er per dags dato Selbu-sonen og Nordfjella-sonen.

Av Forskrift om tiltak for å begrense spredning av Chronic Wasting Disease (CWD) FOR-2017-07-31-1234, § 7 fjerde ledd, framgår det at tamrein ikke skal føres med fôr sanket inn på steder sør for grensen angitt i vedlegg 2 til forskriften. I praksis betyr det at rein ikke skal føres med lav som er sanket inn i sør for den nasjonale skillelinjen.

Etter arbeidsgruppens vurderinger har dette stor negativ betydning for kriseberedskapen i reindriften. Tidligere år har de flere reinbeitedistrikter sanket reinlav i Nord-Østerdal og i Folldal. Når dette ikke lenger er tillatt, er det problematisk å få tak i lav til overgangsføring. Særlig i tilfeller hvor det har oppstått en kritisk beitesituasjon kan reinen over en tid ha gått uten tilstrekkelig mattilgang. I slike situasjoner er som tidligere nevnt vomfloraen ikke tilpasset føring med kraftfôr. Manglende mulighet for sanking av reinlav har derfor skapt bekymring blant reieneierne. Utfordringen knyttet til manglende mulighet til sanking av reinlav forsterkes ved Mattilsynets klare anmodning om at reindriften heller ikke bør føre med reinlav fra Sverige eller Finland.

Arbeidsgruppen deler reineiernes bekymring. Manglende tilgang på reinlav vil kunne forsterke de negative konsekvensene ved en beitekrise. For å sikre reindriften tilgang på overgangsfôr, foreslår arbeidsgruppen at Felleskjøpet, Norsk institutt for bioøkonomi (NIBIO), eller andre fagmiljøer på fôr, utfordres til å utvikle og teste ut et fôr som reinen raskt kan tilpasse seg til uten en lengre overgangsfôringsperiode. Videre foreslås det at avtalepartene avsetter midler over reindriftsavtalen til utvikling og testing av et slikt fôr.

Utover bruk som overgangsfôr brukes reinlav også som tilleggsfôr gjennom vinteren. Dette gjelder særlig for de reinbeitedistriktene som grunnet manglende reinbeitekonvensjon mellom Sverige og Norge er hindret i å bruke vinterbeiter i Sverige. I tillegg brukes reinlav også ved ulike typer arbeidsoperasjoner. Dette kan f.eks. være under flytting eller i situasjoner hvor det er behov for å få samlet reinen i et bestemt område og for å sikre ro i reinflokken.

De fleste som fôrer rein bruker reinlav i en periode i starten av fôringen, og da ved å blande reinlav med kraftfôret. For å synliggjøre kostandene ved bruk av sanket lav og bruk av kraftfôr har arbeidsgruppen satt opp et forenklet regnestykke. Det legges til grunn at reineieren ved sanking av lav betaler om lag 5 kroner for en 60 liters sekk med reinlav til grunneier. En 60 liters sekk med reinlav veier om lag 15 kilo. Sanking av 1000 sekker utgjør 5000 kroner. I tillegg kommer transport og oppholdsutgifter. Det kan antas at sanking av 1000 sekker medfører en total kostnad på 30.000 kroner. 1000 sekker holder til fôring av 10-15.000 rein i døgnet. Dersom reineieren isteden skulle ha kjøpt Felleskjøpets kraftfôr, hadde man fått om lag 8300 kilo for 30.000 kroner. 8.300 kilo kraftfôr holder til fôring av om lag 4000 rein i ett døgn - altså kun 25-50 % av reinen man klarer å fôre med reinlav.

Formålet med dette forenklete regnestykket er å synliggjøre at bruk av kraftfôr er betydelig mer kostnadskrevende for reineierne. Det er særlig de distriktene som er utestengt fra sine vinterbeiter i Sverige som har de største utfordringene med at det nå ikke gis mulighet til å sanke reinlav. Arbeidsgruppen foreslår at dagens ordning over Reindriften utviklingsfond kapittel 8. *Tilskudd til utgifter ved fôring og flytting som følge av manglende konvensjon mellom Norge og Sverige om reinbeite* utvides slik at disse også kompenseres for manglende mulighet til å sanke lav.

I Finland har man tradisjon for produksjon og salg av reinlav fra inngjerdede områder. I en situasjon hvor det verken er åpnet for sanking av lav sør for den nasjonale skillelinjen eller anbefales å kjøpe lav fra Sverige og Finland, foreslår arbeidsgruppen at det stimuleres til å etablere tilsvarende ordninger i Norge.

Mattilsynet har valgt at rein fra Nordfjella sone 1 som tas ut av statlige jaktlag ikke skal distribueres ut i markedet. Sett ut fra markedet for reinsdyrkjøtt er dette en god løsning. Reinkjøttmarkedet er sårbart. Dersom rein fra Nordfjella blir distribuert ut i markedet ved ordinært salg vil trolig forbrukeren være negativ til dette reinkjøttet. Dette selv om kjøttet er testet negativt for CWD. Dersom forbrukeren kan reise spørsmål om reinkjøttet er fra Nordfjella eller ikke, vil dette kunne få store negative effekter for på markedet for reinkjøtt. Et vanskeligere reinkjøttmarked vil innvirke på slakteuttaket. Et redusert uttak vil innebære at reintallet øker utover det som er fastsatt som økologisk bærekraftig. Et for høyt reintall vil dermed i seg selv kunne skape en beitekrise. Samtidig vil et for høyt reintall innebære at de negative konsekvensen ved en krise vil kunne bli forsterket. Arbeidsgruppen er kjent med at det er et betydelig press på at den reinen som nå tas ut gjennom statlige jaktlag skal kunne omsettes i markedet. På bakgrunn av de nevnte forhold vil arbeidsgruppen både ut fra næringshensyn og dyrvelferdshensyn tilrå at det ikke gjøres endringer på Mattilsynets avgjørelse om at denne reinen ikke skal ut i markedet.

Det tas nå et betydelig antall prøver på hjortevilt og tamrein. Dersom man skulle få en positiv prøve på en tamrein vil dette få alvorlige konsekvenser for reindriften langt utover det reinbeitedistriktet hvor den positive prøven blir funnet. Arbeidsgruppen understreker viktigheten av at både Mattilsynet og reindriftsmyndigheten har en plan for håndtering ved et eventuelt funn. Tilsvarende vil det være viktig at Markedsutvalget raskt får kjennskap ved et funn i tamreindriften, og at utvalget har en plan dersom en slik situasjon skulle oppstå.

7 Oppsummering, konklusjoner og forslag

7.1 Bakgrunn, mandat og arbeidsgruppens definisjon av krise

Reindriften er tilpasset våre naturlige økosystemer og klimatiske sesongvariasjoner. Som følge av klimatiske forhold kan reinens mattilgang begrenses på grunn av is og snø.

Vinteren og våren 2017 var svært utfordrende for reindriften i store deler av landet, og da særlig for reindriften i Øst-Finnmark. På bakgrunn av dette har reindriftsavtalepartene nedsatt en arbeidsgruppe som skal foreta en gjennomgang av kriseberedskapen i reindriften.

Arbeidsgruppens mandat har vært å kartlegge og beskrive både myndighetenes og reindriftenes organisering og arbeid vedrørende kriseberedskap, og på bakgrunn av dette foreslå tiltak som styrker kriseberedskapen. I tillegg skulle arbeidsgruppen beskrive reindriftenes bruk av- og tilgang til kraftfôr, og eventuelt foreslå tiltak som bedrer tilgangen til fôr.

Arbeidsgruppen har hovedsakelig fokusert på kriser som oppstår på grunn av begrenset mattilgang på grunn av is og snø. Innledningsvis har arbeidsgruppen sett det som nødvendig å gi sin definisjon av en beitekrise. Definisjonen lyder som følger:

"En beitekrise i reindriften er en hendelse som avviker fra det normale og skiller seg markant fra den normale driftsvariasjonen som er mellom år. En beitekrise kan oppstå raskt, eller utvikles over tid, og er avgrenset både i geografi og antall reineiere som blir berørt. Ved en krise er en vesentlig andel av siidaens beiteareal utilgjengelig, og det foreligger en betydelig risiko for tap av rein og store økonomiske tap. En krise kan true videre drift hos de reineierne som blir berørt."

7.2 Myndighetenes organisering av kriseberedskapsarbeidet i reindriften

Fra 1998 til 2007 opererte egne kriseberedskapsutvalg for reindriften. Utvalgene fungerte som rådgivende organ for områdestyrene som forvaltet og utløste utbetalinger av midler til kriseberedskap. Etter endringen av forvaltningen av reindriften i 2014 har det ikke vært operative beredskapsutvalg.

Etter arbeidsgruppens vurderinger kunne konsekvensene av krisen i 2017 vært begrenset dersom man hadde hatt operative beredskapsutvalg og at reindriftsmyndighetene, Mattilsynet og reindriften derigjennom hadde vært mer samordnet og hadde hatt bedre systemer for å tidligere avdekke og respondere på at en beitekrise var under utvikling.

For å forebygge og håndtere en eventuell beitekrise ser arbeidsgruppen det som avgjørende at reindriftsmyndighetene, Mattilsynet og reindriften er samordnet, og at de gjennom kunnskapsutveksling og bruk av tilgjengelige virkemidler enten får avverget eller redusert de negative konsekvensene. Med dette som utgangspunkt ser arbeidsgruppen et stort behov for en faglig sammensatt samordningsenhet, og foreslår følgende:

- I hvert reinbeiteområde etableres et kriseberedskapsutvalg sammensatt av representanter fra fylkesmannen, Mattilsynet og NRL. Representanten fra fylkesmannen leder utvalget.
- Landbruksdirektoratet utarbeider et mandat for utvalgene. For øvrig vil Landbruksdirektoratet ha en koordinerende rolle opp mot utvalgene.
- Beredskapsutvalgene må kunne gjennomføre befaringer. Samtidig må utvalgene ha løpende oversikt over tilstanden til slakteflokker. Dette gjelder tilstanden ved skillegjerde, ved inntransport, i slaktegjerdet, samt vekt og klasse på den reinen som er slaktet, herunder også antall kasserte rein.
- I arbeidet med å koordinere beredskapsutvalgene foreslår arbeidsgruppen at Landbruksdirektoratet gjennomfører et årlig felles møte med utvalgene.
- Arbeidsgruppen foreslår at Veterinærinstituttet også inviteres til å delta på disse felles møtene, og da særlig begrunnet med behov for økt oppmerksomhet på sykdomsbildet i reindriften.
- Beredskapsutvalgene skal kunne gi faglige råd og være i stand til å vurdere hva som er en krise, samt gi en anbefaling om hvilke tiltak som bør igangsettes i ulike situasjoner.

- Sett ut fra kostnader og omfanget av nødvendige tiltak kan man komme opp i situasjoner som krever mer aktiv deltagelse fra beredskapsutvalgene. For å sikre beredskapsutvalgene økonomiske rammer for gjennomføring av tiltak, foreslår arbeidsgruppen at det settes av midler over Reindriften utviklingsfond (RUF). En avsetning over RUF forutsetter at det utarbeides retningslinjer for bruk av disse midlene.
- Arbeidsgruppen ser det som formålstjenlig at fylkesmannen innhenter råd fra beredskapsutvalget når han vurderer iverksettelse av ulike tiltak når en krise har oppstått. Dette gjelder særlig dispensasjoner fra gjeldene beitetider, og innflytting til områder hvor det i utgangspunktet ikke er åpnet for reinbeite, men hvor det er inngått avtaler mellom reindriften og grunneierne om bruk ved særlige tilfeller. Tilsvarende vil det være hensiktsmessig at Landbruksdirektoratet innhenter råd fra beredskapsutvalgene når det vurderes å gjøre et tidsavgrenset unntak fra gitte fredningsbestemmelser.
- Beredskapsutvalgene bør også være løpende orientert om hvem som lokalt kan bidra i krisesituasjoner. Dette i form av evt. utstyr/transportmidler, fôr, arbeidskraft, etc. Gjennom slik informasjon kan beredskapsutvalgene videreformidle informasjon til de distriktene som opplever en beitekrise.
- De tidligere beredskapsutvalgene hadde en rådgivende funksjon i forhold til utbetaling fra kriseberedskapsfondet. Arbeidsgruppen foreslår at det etableres systemer som gjenoppretter den rådgivende funksjonen hos beredskapsutvalgene.
- I tillegg til å operere i tilfeller som omfattes av arbeidsgruppens definisjon av en krise, ser arbeidsgruppen det som formålstjenlig at beredskapsutvalgene også blir tatt med på råd når det gjelder utarbeidelse av tiltak for både å følge opp ulykker og forhindre ulykker, samt ved utbrudd av sykdommer hos tamrein.
- Arbeidsgruppen ser det som viktig at fylkesmannen som regional reindriftsmyndighet bistår og legger til rette for at reindriften og grunneiere forhandler fram avtaler om bruk av mulige erstatningsarealer ved krisetilstander. Etter arbeidsgruppens vurderinger bør det legges til rette for slike erstatningsarealer i samtlige av reinbeiteområdene.

7.3 Bruk av tilleggsfôr i reindriften

Forebyggende krisearbeid, beitekriser, manglende vinterbeiteområder som følge av manglende reinbeitekonvensjon mellom Norge og Sverige, forebyggende tiltak mot tap til rovvilt, samt situasjoner hvor reinkjøtt har for høye nivåer av radioaktivitet er alle eksempler på situasjoner hvor reindriften er avhengig av tilleggsfôring. Arbeidsgruppen vurderer dagens tilskuddsordninger er tilstrekkelige og treffer sine tiltenkte formål. Det bør etter arbeidsgruppens vurdering ikke etableres egne tilskudd til fôring av rein.

Riktig behandling og bruk av fôr er avgjørende for å oppnå ønsket formål med fôringen, og arbeidsgruppen foreslår følgende:

- For å sikre at reindriften anvender fôr på riktig måte er man avhengig at det etableres en god kunnskapsplattform. Her vil reindriftsmyndighetene, NRL og Mattilsynet spille sentrale roller. Kursing samt tilgjengeliggjøring av informasjon gjennom egne publikasjoner og nettsider vil være eksempler viktige tiltak.

Per i dag er det kun Felleskjøpet Agri som produserer og selger kraftfôr til rein i Norge. Når det gjelder tilgang til høy er reindriften i stor grad avhengig av lokale jordbrukere. Produksjonen av kraftfôr til rein har økt de siste fire årene, og foregår på fabrikker på Bergneset i Troms og på Steinkjer i Nord-Trøndelag. Felleskjøpet kan i utgangspunktet levere kraftfôr til rein i samsvar med etterspørselen. Imidlertid kan det oppstå krisesituasjoner hvor det er mangel på fôr. For å møte slike situasjoner foreslår arbeidsgruppen følgende:

- For å kunne benytte seg av rundballer av god kvalitet bør reindriften i større grad etablere kontakt og samarbeid med lokale jordbrukere.
- Kriseberedskapsutvalgene bør ha en koordinerende rolle mot Felleskjøpet for å sikre at man så tidlig som mulig får startet produksjon av kraftfôr for å møte en eventuell økt etterspørsel.

- I situasjoner der Felleskjøpet ikke klarer å levere tilfredsstillende kvantum kraftfôr, bør det kunne åpnes for å importere kraftfôr til reduserte tollsatser tilvarende norsk prisnivå. Før Landbruksdirektoratet åpner for tollreduksjon bør det innhentes anbefalinger fra kriseberedskapsutvalgene.
- Ved begrenset tilgang til høy eller i mangel på annet fôr, finnes det muligheter for tollfri import av høy fra EU. Eventuell import fordrer et høy som er tilpasset fôring av rein og at høyet er av god kvalitet.
- Lav er et svært godt egnet overgangsfôr. Reindriften kan se på muligheten for dyrking og plukking av reinlav i områder hvor slikt ikke umuliggjøres av CWD-regelverket.

Frakt av fôr fra leverandør til beiteområdet kan medføre relativt store ekstrakosnader for reindriften. Arbeidsgruppen foreslår på bakgrunn av dette følgende:

- Reindriftens bruk av jordbrukets frakttilskuddsordning bør etableres som en permanent ordning. Arbeidsgruppen ser det som lite hensiktsmessig å etablere en egen tilskuddsordning for frakt av kraftfôr til rein.

7.4 Reindriftens eget arbeid med kriseberedskap

En krisesituasjon krever umiddelbar handling hvor økt bruk av for eksempel arbeidskraft, transportmidler og fôr fort vil kunne generere større og til dels uforutsette utgifter for reindriften. For å ha kapasitet til å takle en krise er reinbeitedistriktene avhengige av økonomiske midler. Ikke alle distrikter bruker dagen ordning over reindriftsavtalen til å sette av midler til kriseberedskap. Det kan også antas at midler som blir satt av i enkelte tilfeller ikke nyttes i samsvar med formålet med ordningen. For å legge til rette for at en større andel av distriktene setter av midler til kriseberedskap og bruker disse midlene i samsvar med formålet, foreslår arbeidsgruppen følgende:

- Det innarbeides et nytt vilkår i *Forskrift om tilskudd til reinbeitedistrikter og tamreinlag* om at distriktene **skal** sette av midler for kriseberedskap for å kunne motta distriktstilskudd. Avsetningen og bruk må dokumenteres gjennom budsjett og regnskap. Ved bruk av disse midlene må distriktene fremme en søknad til fylkesmannen. Etter å ha innhentet råd fra beredskapsutvalget avgjør fylkesmannen søknaden.
- Fram til forhandlingene om Reindriftsavtalen 2018/2019 foreslår arbeidsgruppen at Landbruksdirektoratet utarbeider en tilsvarende tabell for distriktstilskuddet som den som Økonomisk utvalg har utarbeidet for tilskudd til siidaandeler og tamreinlag, jf. Tabell 5.5.4 i *Totalregnskapet for reindriftsnæringen for 2015*. Tabellen bør vise hvor mange som mottar distriktstilskudd i det enkelte reinbeiteområdet og hva som er begrunnelsen for gitte avslag. I tillegg bør det framgå hva som er årsaken til at reinbeitedistrikter ikke har søkt om distriktstilskudd. Formålet med denne oversikten er å få avdekket hva som er årsaken til at distrikter ikke søker eller får avslag om søknad om distriktstilskudd, herunder har mulighet til å få delfinansiert tiltak for kriseberedskap over reindriftsavtalen.

7.5 Chronic Wasting Disease

CWD er en prionsykdom som kjennetegnes ved gradvis tap av nerveceller i hjernen, neurologiske symptomer og avmagring, og som alltid ender med død. På bakgrunn av at sykdommen ble oppdaget hos rein i Nordfjella har det blitt utarbeidet to forskrifter med formål om å begrense spredningen av sykdommen.

De smittereduserende tiltakene som har blitt iverksatt har i større eller mindre grad medført konsekvenser, både i tamreinlagene og innenfor den samiske reindriften. Gitte begrensninger ved flytting av rein har etter arbeidsgruppens vurderinger ikke hatt de store konsekvensene for reindriften. Etter Mattilsynets avklaringer vil kryssing av grensen til Finland heller ikke ha konsekvenser for den norske reindriften. Mattilsynet har ennå ikke gjort de samme avklaringene ved grensekryssinger til Sverige. På denne bakgrunn anmoder arbeidsgruppen Mattilsynet om følgende:

- Det anmodes om å tolke forskriften utvidende også i forhold til norsk rein som har oppholdt seg på områder i Sverige, og da utenfor de områdene som er angitt i forskriften slik at også denne reinen kan føres tilbake til Norge. Det anmodes også om at Mattilsynet avklarer med svenske myndigheter hvordan man skal forholde seg til svensk rein som oppholder seg i Norge utenfor de områdene som er angitte i forskriften.

Tamrein skal ikke føres med fôr sanket inn sør for grensen som framgår av *Forskrift om tiltak for å begrense spredning av Chronic Wasting Disease (CWD)*, vedlegg 2. Mattilsynet anmoder også om å ikke føre med reinlav fra Sverige eller Finland. Dette gjør det problematisk å få tak i reinlav til overgangsfôring av rein, samt til fôring av rein i områdene som omfattes av manglende konvensjon mellom Norge og Sverige. Dette fører igjen til at utgiftene med tilleggsfôring vil øke. På bakgrunn av dette foreslår arbeidsgruppen følgende:

- For å sikre reindriften tilgang på overgangsfôr, foreslår arbeidsgruppen at Felleskjøpet, NIBIO, eller andre fagmiljøer på fôr, utfordres til å utvikle og teste ut et fôr som reinen raskt kan tilpasse seg til uten en lengre overgangsfôringsperiode. Videre foreslås det at avtalepartene avsetter midler over reindriftsavtalen til utvikling og testing av et slikt fôr.
- Det er særlig de distriktene som er utestengt fra sine vinterbeiter i Sverige som har de største utfordringene med at det nå ikke gis mulighet til å sanke reinlav. Arbeidsgruppen foreslår at dagens ordning over Reindriften utviklingsfond kapittel 8. *Tilskudd til utgifter ved fôring og flytting som følge av manglende konvensjon mellom Norge og Sverige om reinbeite* utvides slik at disse også kompenseres for manglende mulighet til å sanke lav.
- I Finland har man tradisjon for produksjon og salg av reinlav fra inngjerdede områder. I en situasjon hvor det verken er åpnet for sankning av lav sør for den nasjonale skillelinjen eller anbefales å kjøpe lav fra Sverige og Finland, foreslår arbeidsgruppen at det stimuleres til å etablere tilsvarende ordninger i Norge.

Det tas nå et betydelig antall prøver på hjortevilt og tamrein. Dersom man skulle få en positiv prøve på en tamrein vil dette få alvorlige konsekvenser for reindriften langt utover det reinbeitedistriktet hvor den positive prøven blir funnet. Av den grunn ønsker arbeidsgruppen å understreke følgende:

- Det er særs viktig at både Mattilsynet og reindriftsmyndigheten har en plan for håndtering ved et eventuelt funn av CWD. Tilsvarende vil det være viktig at Markedsutvalget raskt får kjennskap til et funn i tamreindriften, og at utvalget har en plan dersom en slik situasjon skulle oppstå.

LANDBRUKSDIREKTORATET OSLO

POSTADRESSE:

Postboks 8140 Dep, 0033 Oslo

BESØKSADRESSE:

Stortingsgt. 28, 0161 Oslo

TELEFON: 78 60 60 00

E-POST: postmottak@landbruksdirektoratet.no

LANDBRUKSDIREKTORATET ALTA

BESØKSADRESSE:

Løkkeveien 111, 9510 Alta

www.landbruksdirektoratet.no
